

Praktikos standartai teisinės pagalbos teikėjams

Praktikos standartai teisinės pagalbos teikėjams

*Parengta pagal projektą
„Teisinės pagalbos kokybės gerinimas:
bendrieji standartai skirtingoms šalims“*

Lietuvos teisės institutas
Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas
Nyderlandų teisinės pagalbos tarnyba
Lietuvos advokatūra
Lietuvos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba

Šio leidinio tekstas parengtas koordinuojant Frankfurto prie Maino Gėtės universiteto tyrėjų grupei, remiantis projekto partnerių surinktais duomenimis.

Autoriai:

Prof. dr. Christoph Burchard, Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas

Prof. dr. Matthias Jahn, Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas

Sarah Zink, Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas

Dr. Simonas Nikartas, Lietuvos teisės institutas

Dr. Agnė Limantė, Lietuvos teisės institutas

Laurynas Totoraitis, Lietuvos teisės institutas

Dr. Anželika Banevičienė, Lietuvos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba

Diana Jarmalė, Lietuvos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba

Prie leidinio parengimo aktyviai prisidėjo projekto ekspertai:

Herman Schilperoort, dr. Susanne Peters, dr. Lia Combrink-Kuiters, Nyderlandų teisinės pagalbos tarnyba

Dr. Laurynas Biekša, Lietuvos advokatūra

Iš anglų kalbos vertė UAB „Lingvobalt“

Kalbos redaktorės: dr. Dalia Gedzevičienė, dr. Agnė Limantė

Maketuotojas Vitalijus Bilevičius Sarinas

Lietuviško leidinio leidybos koordinatorius Justinas Paliauka

ISBN 978-9986-704-60-7

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Šis leidinys yra išleistas gavus Europos Sąjungos „Teisingumo“ programos paramą, vykdant projektą „Teisinės pagalbos kokybės gerinimas: bendrieji standartai skirtingoms šalims“ (QUAL-AID), sutarties Nr. JUST/2015/JACC/AG/PROC/8632.

Leidinio turinys atspindi tik jo autorių požiūrį ir negali būti laikomas Europos Komisijos nuomone.

Raad voor Rechtsbijstand

© Christoph Burchard, Matthias Jahn, Sarah Zink, Simonas Nikartas, Agnė Limantė, Laurynas Totoraitis, Anželika Banevičienė, Diana Jarmalė, 2018

© Lietuvos teisės institutas, Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas, Nyderlandų teisinės pagalbos tarnyba, Lietuvos advokatūra, Lietuvos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba, 2018

Turinys

A. Įvadas	5
I. Pagrindinė informacija apie projektą	5
II. Praktikos standartų ir priemonių rinkinio pristatymas	7
III. Priemonių rinkinio (angl. <i>tool-box</i>) sudarymo metodika	9
B. Praktikos standartai	12
I. Išsilavinimas	12
1. Praktikos standartas: „Minimalūs teisinės pagalbos teikėjų išsilavinimo reikalavimai“	12
II. Mokymai ir kvalifikacija	15
1. Praktikos standartas: „Reikalavimas dėl specializacijos ir tęstinio mokymo“	15
2. Praktikos standartas: „Mokymai, skirti advokatams ir teisės profesionalams atskirose arba mišrioje grupėse“	18
3. Praktikos standartas: „Struktūriniai baudžiamosios teisės specialistų susitikimai“	20
4. Praktikos standartas: „Internetiniai mokymai teisininkams (advokatams)“	21
III. Vertinimas	23
1. Praktikos standartas: „Individualus advokatų veiklos auditas“	23
2. Praktikos standartas: „Advokatų darbo kokybės vertinimas atliekant klientų apklausas dėl suteiktos paslaugos kokybės“	27
3. Praktikos standartas: „Prokurorų ir teisėjų atliekamas advokatų darbo vertinimas“	29
IV. Advokatų teikiamų paslaugų kokybės ir audito standartų parengimas	31
1. Praktikos standarto aiškinimas ir nacionalinės praktikos pavyzdžiai	31
V. Skundai	34
1. Praktikos standartas: „Skundų nagrinėjimas“	35
2. Praktikos standartas: „Informuotumo apie galimybę skųstis užtikrinimas“	37
VI. Teisinės pagalbos gavėjo pasirenkamas arba institucijos parenkamas advokatas	39
1. Praktikos standartas: „Suteikti teisinės pagalbos gavėjui teisę pačiam pasirinkti advokatą; nepasirinkus, advokatas parenkamas pagal skaidrią procedūrą“	39

VII. Išsamios informacijos apie teisinę pagalbą teikimas	
teisinės pagalbos gavėjui	41
1. Praktikos standartas: „Parengti advokatų sąrašą pateikiant įvairios informacijos (informatyvus teisinės pagalbos teikėjų sąrašas)“	41
2. Praktikos standartas: „Užtikrinti, kad klientas būtų išsamiai informuotas apie savo teises (efektyvesnis informavimas apie ginamojo teises)“	43
VIII. Procesinės apsaugos priemonės	45
1. Praktikos standartas: „Reikalavimas gauti aiškų kliento sutikimą dėl teisių netekimo“	45
2. Praktikos standartas: „Reikalavimas dokumentuoti advokato veiklą“	47
3. Praktikos standartas: „Neveiksmingos gynybos atskleidimas per apeliacinį procesą“	49
4. Praktikos standartas: „Suteikti įtariamajam arba kaltinamajam procesines teises užtikrinti savo galimybę dalyvauti procese ir pačiam patikrinti savo gynimo kokybę“	50
IX. Greitos teisinės pagalbos suteikimo sulaikymo atvejais specialieji poreikiai	52
1. Praktikos standartas: „Įdiegti budinčių advokatų programą, siekiant užtikrinti skubų advokato atvykimą“	52
2. Gerosios praktikos standartų, nukreiptų į specialiuosius gynybos paslaugų poreikius policijos nuovadoje, projektas	55
X. Veiklos optimizavimo principai	56
1. Praktikos standartas: „Advokatų (teisinę pagalbą teikiančių arba teismo paskirtų specialistų ir privačių advokatų) kvotų reglamentavimas“	57
2. Praktikos standartas: „Sukurti mechanizmus, siekiant užtikrinti, kad advokatai turėtų pakankamai laiko pasirengti bylai“	59
3. Praktikos standartas: „Advokatų, teikusių teisinę pagalbą ankstesniu proceso etapu, skyrimas atstovauti vėlesniu etapu (atstovavimo tęstinumas)“	61
4. Praktikos standartas: „Supaprastinti procedūras (kliento požiūriu), kad jos būtų patogesnės naudoti“	63
5. Praktikos standartas: „Teikti pirminę teisinę pagalbą, ypač jei antrinė teisinė pagalba teikiama paraiškos pagrindu“	65
XI. Užmokestis ir išlaidos	68
1. Praktikos standartas: „Didinti advokatų darbo įkainius“	68
2. Praktikos standartas: „Paskirstyti proceso išlaidas pagal principą „moka iniciatorius“	70

A. Įvadas

I. Pagrindinė informacija apie projektą

2016–2018 m. partneriai iš trijų ES valstybių narių (Lietuvos, Vokietijos ir Nyderlandų) įgyvendino projektą „Teisinės pagalbos kokybės gerinimas: bendrieji standartai skirtingoms šalims (QUAL-AID)“. Projektui vadovavo Lietuvos teisės institutas, kurio mokslininkai šiame projekte buvo dr. Simonas Nikartas, dr. Agnė Limantė ir Laurynas Totoraitis. Projektui buvo skirtas bendrasis ES finansavimas pagal Teisingumo programą (JUST/2015/JACC/AG/PROC/8632).

Be Lietuvos teisės instituto, Lietuvos grupę taip pat sudarė Lietuvos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (pagrindinį tiriamąjį darbą atliko dr. Anželika Banevičienė ir Diana Jarmalė) ir Lietuvos advokatūra, atstovaujama dr. Lauryno Biekšos. Iš Vokietijos projekte dalyvavo Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas, o pagrindinius tyrimus atliko prof. dr. Christoph Burchard (LL. M. NYU) ir prof. dr. Matthias Jahn (Frankfurto aukštesniojo teismo teisėjas). Projekto partneris iš Nyderlandų buvo Nyderlandų teisinės pagalbos tarnyba, atsakinga už visą teisinės pagalbos administravimą, ir jos ekspertai Herman Schilperroort, dr. Susanne Peters ir dr. Lia Combrink-Kuiters.

Projektas įgyvendintas atsižvelgiant į vėliausias tarptautinės bendruomenės pastangas, siekiant pagerinti teisinės pagalbos kokybę ES kontekste, atsižvelgiant į naująją Direktyvą (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui ir prašomiems perduoti asmenims vykstant Europos arešto orde-

rio vykdymo procedūroms¹. Projekto partneriai siekė pagerinti teisinės pagalbos paslaugų baudžiamajame procese kokybę visoje ES ir tuo tikslu parengti teisinės pagalbos teikimui skirtus praktinius standartus. Taigi projektu buvo siekiama padėti valstybėms narėms tinkamai įgyvendinti Direktyvą 2016/1919. Be to, projekto partneriai siekė padidinti teisinės pagalbos politikos formuotojų, administratorių ir teisinės pagalbos teikėjų gebėjimus užtikrinti kokybišką teisinę pagalbą.

Projekto struktūrą sudarė trys darbų paketai:

- i. pirmiausia projekto grupė, veikdama pagal I darbų paketą, atliko išsamų galiojančių teisės sistemų ir praktikos, kuria siekiama užtikrinti kokybišką teisinę pagalbą baudžiamajame procese savo šalyse, įvertinimą. Tuo tikslu buvo tirti dokumentai, apklausti paslaugų gavėjai, surengti interviu su suinteresuotaisiais asmenimis ir atlikta skundų analizė. Be to, buvo suorganizuoti trys abipusio keitimosi informacija vizitai (angl. *study visits*). Pagal šį darbų paketą 2017 m. lapkričio mėn. Vilniuje buvo surengta tarptautinė konferencija, kurios metu daugiau kaip iš 20 skirtingų šalių atvykę ekspertai pasidalino savo žiniomis ir nuomonėmis. Su šio darbų paketo ataskaita galima susipažinti internete: <http://qualaid.vgtpt.lt/sites/default/files/0412675001517559135.pdf>;
- ii. II darbų paketo tikslas buvo parengti (i) šiuos Praktikos standartus ir (ii) Teisinės pagalbos kokybės vertinimo gaires Europos Sąjungos šalims. Pagrindiniai šio paketo darbų rezultatai – du minėti dokumentai. Pažymėtina, kad, siekiant patvirtinti projekto partnerių pirmines idėjas ir pagrįsti jas skirtingų Europos šalių ekspertų indėliu, buvo atliktas didelės apimties teisinės pagalbos kokybės tyrimas.

2018 m. birželio mėn. Frankfurte buvo surengtas seminaras, kurio metu buvo aptartos tyrimo išvados ir pasidalinta idėjomis ateičiai;

- iii. III darbų paketą sudarė mokymų trijose projekte dalyvaujančiose šalyse organizavimas. Mokymai jau vyko 2018 m. spalio – 2019 m. sausio mėn.

II. Praktikos standartų ir priemonių rinkinio pristatymas

Šiuose praktikos standartuose pateikti **gerosios praktikos pavyzdžiai**, nustatyti įgyvendinant projektą QUAL-AID, kurie, autorių nuomone, **gali padėti gerinant teisinės pagalbos, teikiamos vykstant baudžiamajam procesui, kokybę**. Tokiu gerosios praktikos ir jos pavyzdžių aiškiu pateikimu siekiama padėti teisinės pagalbos administratoriams² ir kontrolės institucijoms gerinti teisinės pagalbos kokybę jų kompetencijos srityje. Teisinės pagalbos teikėjams³ šie praktikos standartai yra ne mažiau svarbūs, nes jie turėtų paskatinti ir toliau sėkmingai gerinti teikiamų paslaugų kokybę.

Praktikos standartai⁴ – tai priemonės, instrumentai arba modeliai, kuriuos galima taikyti tobulinant teisinės pagalbos kokybę ar atliekant faktinius lyginamuosius baudžiamosiose bylose teikiamos teisinės pagalbos kokybės vertinimus. Be kita ko, jie skirti padėti teisine pagalba

² Pagal Jungtinių Tautų narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (UNODC) vadovą: teisinės pagalbos administracija – įstaiga, vykdanči organizacines ir valdymo funkcijas, siekiant užtikrinti teisinės pagalbos teikėjų paskyrimą ir teisinės pagalbos paslaugų teikimą reikalavimus atitinkantiems gavėjams.

³ Pagal Jungtinių Tautų narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (UNODC) vadovą: teisinės pagalbos teikėjas – juridškai parengtas specialistas (teisininkas arba teisininko padėjėjas, arba kitas tinkamai parengtas asmuo), teikiantis valstybės finansuojamą teisinę pagalbą visą ar ne visą darbo dieną.

⁴ Žr. Oksfordo žodyną: standartas.

suinteresuotiems asmenims tinkamai įgyvendinti Direktyvą 2016/1919, pagal kurią valstybės narės privalo imtis reikiamų priemonių, taip pat susijusių su finansavimu, siekdamos užtikrinti veiksmingą teisinės pagalbos sistemą, kuri yra tinkamos kokybės, ir kad teisinės pagalbos paslaugos būtų tinkamos kokybės siekiant užtikrinti teisingą procesą, tinkamai atsižvelgiant į teisinės profesijos nepriklausomumą (7 straipsnio 1 dalis). Be to, praktikos standartai prisideda prie Direktyvos 2013/48/ES⁵ dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms, Komisijos Rekomendacijos C(2013) 8179/2⁶ dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese ir Komisijos Rekomendacijos C(2013) 8178/2⁷ dėl procesinių garantijų pažeidžiamiesiems asmenims, įtariamiesiems ar kaltinamiems baudžiamosiose bylose, tikslų. Pabrėžtina, kad Visuotiniame teisinės pagalbos tyrime (UNODC, 2016⁸) teisinės pagalbos paslaugų kokybės gerinimas taip pat buvo įvardytas kaip pagrindinis valstybių narių prioritetas.

Kadangi kokybišką, veiksmingą ir tinkamą teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose galima suteikti įvairiais būdais bei priemonėmis ir kadangi šių būdų bei priemonių užtikrinimą lemia daug veiksnių (pavyzdžiui, bendra teisinė kultūra atitinkamoje jurisdikcijoje), QUAL-AID partneriai nusprendė pateikdami siūlomus standartus laikytis **priemonių rinkinio (angl. *tool-box*)** koncepcijos. **Ši koncepcija grindžiama gerųjų praktikų pristatymu ir siūlo valstybėms pasirinkti joms**

⁵ Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0048&from=EN>>.

⁶ Prieiga per internetą: <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/legalaid/20131127_PropEC_RECLegalAid.pdf>.

⁷ Prieiga per internetą: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H1224\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H1224(02)&from=EN)>.

⁸ Prieiga per internetą: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/access_to_justiceandruleoflaw/global-study-on-legal-aid.html>.

tinkamiausius instrumentus. Priemonių rinkinio koncepcija suteikia galimybę pristatyti siūlomą priemonių teisinės pagalbos kokybei gerinti sistemą, pagal kurią teisinės pagalbos teikėjai (advokatai, teisinės pagalbos institucijos ir pan.) galėtų teikti tinkamos kokybės teisinės paslaugas.

Svarbu pažymėti, kad mes neteigiame, jog kiekviena valstybė turėtų priimti visas priemones, išvardytas šiame dokumente. Priešingai, pateikdami šį dokumentą kaip priemonių rinkinį, mes **siūlome kiekvienai valstybei pasirinkti ir taikyti jos jurisdikcijai tinkamiausias priemones.**

Atkreiptinas dėmesys, kad šioje ataskaitoje praktikos standartai pateikti įvertinant įvairias mūsų priemonių rinkinyje pateiktas teisinės pagalbos gerinimo priemones, nurodant, ką apie jas mano apklausos respondentai⁹, aptariant atitinkamus šių priemonių **pranašumus** bei **trūkumus** ir pažymint, ar (kodėl) jas **įtraukti** į valstybių narių **teisines sistemas** būtų (arba nebūtų) problemiška.

III. Priemonių rinkinio (angl. *tool-box*) sudarymo metodika

Priemonių rinkinio koncepcija grindžiama prielaida, kad teisinės pagalbos sistema yra daugialypė, kad joje turi būti suderinti skirtingi inte-

⁹ Ataskaitoje pateikti duomenys (skaičiai) yra paimti iš mūsų atliktos apklausos ir jie nurodyti skirtingomis spalvomis, simbolizuojančiomis duomenų svarbos lygmenį. Siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos paslaugų baudžiamosiose bylose lygį, pritaikymo lygis („Ar jūsų sistemoje ši priemonė yra?“), galimo pritaikymo lygis („Jeigu jūsų sistemoje šios priemonės nėra, ar norėtumėte, kad ji būtų priimta?“) ir bendras priemonės vertinimas („Kiek svarbi yra priemonė, kad būtų galima užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę?“) nurodyti skirtingomis spalvomis, kurios reiškia: aukštą lygį – žalia, vidutinį lygį – oranžinė ir žemą lygį – raudona. Norėdami nustatyti (galimą) pritaikymo lygį, klausėme, ar respondentų sistemoje ši priemonė egzistuoja; ir jeigu atsakymas buvo neigiamas, klausėme tų, kurių sistemoje jos nėra, ar jie norėtų, kad ji būtų priimta; ir išdėstėme standartus šia tvarka: 0-33,33 % „taip“ (raudona – žemas lygis); 33,34-66,66 % „taip“ (oranžinė – vidutinis lygis); 66,67-100 % „taip“ (žalia – aukštas lygis); bendrajame vertinime, kur klausėme respondentų, kiek, jų vertinimu, svarbi teisinės pagalbos užtikrinimo baudžiamuosiuose procesuose priemonė (vertinimo skalėje nuo 1 (visiškai nesvarbi) iki 5 (labai svarbi)), išdėstėme standartus šia tvarka: 1-2,33 (raudona – žemas lygis); 2,34-3,66 (oranžinė – vidutinis lygis); 3,67-5 (žalia – aukštas lygis).

resai ir vertybės (pavyzdžiui, tiek teisinės profesijos nepriklausomumas, tiek kokybės užtikrinimas išorės vertinimo priemonėmis) ir kad teisinės pagalbos teikimo tvarkos efektyvumas priklauso nuo daugelio veiksnių, kurių negalima vertinti atskirai. Priemonių rinkinio koncepcijoje atspindima Europos idėja „vienybė įvairovėje“, pabrėžianti nacionalinį savitumą, kurį gina ES konstitucinė teisė.

Pažymėtina, kad siūlydami priemonių rinkinio koncepciją neteigiame, kad kuo didesnio kiekio mūsų siūlomų praktikos standartų taikymas turi teigiamą įtaką teisinės pagalbos sistemos veikimui, nors tai atrodytų tikėtina. Siekiant patikrinti minėtą prielaidą, reikėtų atlikti nuodugnesnį empirinį tyrimą. Šiuo metu keli teisinės pagalbos ekspertai jau yra išsakę nuomonę, kad tam tikrų atskirų priemonių taikymas gali nusverti kitų netaikymą. Dėl šio faktinio teiginio abejoja kiti ekspertai. Pavyzdžiui, diskutuotina, ar puikus advokatų parengimas kompensuoja tęstinio mokymosi sistemos neįdiegimą. Dėl to, norint išsiaiškinti, ar mūsų priemonių rinkinyje pateiktos priemonės apskritai skirstytinos pagal hierarchiją, būtina išsamesnė analizė, pavyzdžiui, ar individualaus audito (angl. *peer review*) sistema padeda pagerinti teisinės pagalbos kokybę geriau nei kitos priemonės.

Kaip minėta, šiame dokumente pateiktas priemonių sąrašas buvo parengtas po išsamaus tyrimo, kuris buvo atliktas autorių šalyse per interviu su ekspertais ir teisinės pagalbos gavėjais (klientais), konferencijas, seminarus, ekspertų vizitus, nacionalinių sistemų tyrimus, gerosios praktikos pavyzdžius ir apklausos metu.

Keletą žodžių reikėtų tarti apie apklausą. Siekdami užtikrinti pasiūlytų praktikos standartų teisinės pagalbos teikėjams tinkamumą, įvertinti, ar jie išsamūs, ir garantuoti, kad juose pakankamai atsižvelgiama į valstybių narių teisinių sistemų ypatumus (įskaitant konstitucinį savitumą, žr.

Europos Sąjungos sutarties 4 straipsnį), atlikome **išsamią internetinę apklausą apie tinkamos teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose praktikos standartus**. 2018 m. spalio 1 d. duomenimis, apklausoje dalyvavo 90 ekspertų, susijusių su teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo procesu, iš 22 valstybių narių. Apklausa vyko penkis mėnesius ir joje buvo galima dalyvauti iki 2018 m. pabaigos. Tarpiniai rezultatai buvo aptarti per tarptautinės teisinės pagalbos ekspertų susirinkimą. Remdamiesi apklausoje ir konferencijoje dalyvavusių tarptautinių ekspertų vertinimais ir mūsų tyrimo rezultatais, parengėme praktikos standartus, išdėstytus kaip priemonės, kurias galima taikyti įvairiose valstybėse. Šioje ataskaitoje aptariamos priemonės gali būti taikomos tiek atskirai, tik visos kartu. Kiekviena priemonė turi savo pranašumų ir trūkumų, kuriuos reikia bendrai patikrinti ir suderinti.

Mūsų praktikos standartų rinkinys parengtas atsižvelgiant į minėtos apklausos rezultatus. Visgi derėtų pripažinti, kad statistiniai apklausos duomenys galutinai neatspindi situacijos visoje Europoje. Štai keli pavyzdžiai: visų pirma didžiausia dalis respondentų yra iš trijų projekto partnerių šalių, būtent: Vokietijos, Lietuvos ir Nyderlandų (24,44 proc. respondentų yra iš Vokietijos, 13,33 proc. – iš Nyderlandų ir 12,22 proc. – iš Lietuvos). Be to, didžiausią dalį respondentų sudaro advokatai (48,89 proc.), todėl jų nuomonė turi didelę svertinę įtaką vertinimui. Norint patikrinti, ar surinkti duomenys atspindi vyraujančią požiūrį konkrečiose valstybėse, ar bendrai visose, būtina atlikti išsamesnę empirinę analizę. Be to, norint išsiaiškinti, ar praktikos standartus konkrečioje valstybėje galima paversti priemone, skirta įvertinti teisinės pagalbos paslaugų kokybę kiekybiškai („skaičiais“), taip pat būtini papildomi tyrimai.

B. Praktikos standartai

I. Išsilavinimas

1. Praktikos standartas: „Minimalūs teisinės pagalbos teikėjų išsilavinimo reikalavimai“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Teisinis išsilavinimas – išsilavinimas teisės srityje, apimantis teisės principų, normų žinojimą, įvairius praktikos ir teorijos aspektus. Jis reikalingas, pavyzdžiui, norint gauti leidimą užsiimti teisės praktika konkrečioje jurisdikcijoje, teikti išsamesnes konsultacijas asmenims, dirbantiems kitose srityse, tokiose kaip politika ar verslas, ir kita.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Lietuvoje pirminės ir antrinės teisinės pagalbos teikėjams taikomi skirtingi reikalavimai. Pirminę teisinę pagalbą (bendrojo pobūdžio teisinės konsultacijas) paprastai teikia valstybės tarnautojai, turintys teisės (bakalauro arba magistro) laipsnį. Norint tapti valstybės tarnautoju, reikia išlaikyti specialų bendrųjų gebėjimų ir užsienio kalbos testą. Antrinę teisinę pagalbą teikia advokatai arba jų padėjėjai. Norint tapti advokatu, reikia turėti universitetinį teisinį išsilavinimą (teisės bakalauro ir teisės magistro laipsnius arba profesinės kvalifikacijos laipsnį (vienos pakopos universitetinį išsilavinimą), mažiausiai dvejų metų praktinio darbo patirties ir išlaikyti advokatūros egzaminą. Advokatų padėjėjai dirba prižiūrimi advokatų ir, norėdami tapti advokatais, privalo išlaikyti advokatūros egzaminą. Išlaikęs advokatūros egzaminą, asmuo, norintis

verstis advokato praktika, turi būti įtrauktas į praktikuojančių advokatų sąrašą. Vėliau, norint tapti teisinę pagalbą teikiančiu advokatu, reikia registruotis Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyboje (toliau ir – VGTPT).

Iš kitų valstybių narių praktikos paminėtinas gerosios praktikos **Olandijos** švietimo sistemoje pavyzdys: į bakalaurų rengimo programą prieš keletą metų įtrauktas teisės kursas, per kurį studentai rengiami teikti pirminę teisinę pagalbą.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Remiantis mūsų apklauso rezultatais, **77,8 proc.** respondentų laikosi nuomonės, kad jų šalyje jau yra tinkama švietimo sistema.

ii. Pranašumai

Daugumos respondentų nuomone, jų šalyse teisinių studijų teorinis ir praktinis mokymas suderintas tinkamai.

iii. Trūkumai

Kai kurie respondentai kritikuoja tai, kad praktinė studijų dalis tam tikrose šalyse yra nepakankamai aukšto lygio (pavyzdžiui, taip nurodė teisinių reformų konsultantas iš Bulgarijos). Ypač pabrėžiama, kad turi būti gerinamas dirbančiųjų su pažeidžiamomis visuomenės grupėmis švietimas ir išsilavinimas ir tai, jog nėra pakankamai kursų teisinės pagalbos temomis. Kai kurie ekspertai tvirtina, kad kai kuriose šalyse teisės studijų specialybės tapo pernelyg lengvai įgyjamos (nurodė Bulgarijos ir Lietuvos respondentai). Ekspertai tam tikru mastu kritikuoja augantį teisės studentų skaičių, dėl to universitetams neužtenka išteklių, kad galėtų užtikrinti reikiamą dėmesį studentams ir grįžtamąjį ryšį, kuris

būtinai siekiant jiems įdiegti argumentuoto ir kritinio sprendimų priėmimo įgūdžius, taigi suteikti nepriekaištingą universitetinį išsilavinimą (nurodė mokslininkas iš Nyderlandų).

d. Rekomendacijos

Pagal CCBE rekomendacijas¹⁰, siekiant užtikrinti teisinės pagalbos paslaugų kokybę, teisinės pagalbos teikėjai mažiausiai turėtų būti įgiję teisinę kvalifikaciją ir galėtų dirbti advokatais susijusioje valstybėje.

Jungtinių Tautų narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras¹¹ (UNODC) pataria aktyviau taikyti teisinės praktikos vadybos sistemas, įskaitant patyrusių praktikuojančių teisininkų (advokatų) mokymus, įgalinant juos būti veikliais, iniciatyviais koordinatoriais, galinčiais nuolat ir kiekvienu konkrečiu atveju aktyviai kuruoti teisinės pagalbos teikėjų veiklą.

Ekspertai siūlo taikyti teisinės pagalbos teikėjams tam tikrus papildomus reikalavimus, būtent:

- pagrindinis išsilavinimas: universitetinis / teisinis / mokslinis laipsnis / profesinės krypties keitimo kvalifikacijos įgijimas + teisinė praktika + specialus valstybinis egzaminas;
- universitetinio išsilavinimo tobulinimas (praktiniai įgūdžiai, teisinės pagalbos praktika kaip studijų dalis);
- specialieji (įvadiniai) mokymo kursai teisinės pagalbos teikėjams;
- privalomasis tęstinis mokymas.

¹⁰ CCBE d. Rekomendacijos dėl teisinės pagalbos, 2018-03-23. Prieiga per internetą: <https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/ACCESS_TO_JUSTICE/ATJ_Position_papers/EN_ATJ_20180323_CCBE-Recommendations-on-legal-aid.pdf>, p. 2.

¹¹ Visuotinis tyrimas dėl teisinės pagalbos (angl. *Global Study on Legal Aid*), visuotinė ataskaita, 2016. Prieiga per internetą: <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Global_Study_on_Legal_Aid_-_FINAL.pdf>, 157 p.

Be to, tiek teorinių, tiek praktinių mokymų metu reikėtų daugiau dėmesio atkreipti į pažeidžiamų visuomenės grupių poreikius.

II. Mokymai ir kvalifikacija

1. Praktikos standartas: „Reikalavimas dėl specializacijos ir tęstinio mokymo“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Šio standarto esmė – norėdamas atitikti teisinės pagalbos paslaugų teikimo baudžiamosiose bylose reikalavimus, teisininkas (advokatas) privalo išlaikyti papildomą specializuotą baudžiamosios teisės krypties egzaminą (greta bendrųjų advokatūros egzaminų) arba išklaustyti specializuotą baudžiamosios teisės kursą, arba turėti darbo baudžiamosios teisės srityje patirties. Visgi ši priemonė turėtų būti įgyvendinta tokiu būdu, kuris neatbaidytų jaunų specialistų noro prisijungti prie teisinės pagalbos sistemos, t. y. reikalavimas dėl darbo patirties trukmės turėtų būti racionalus arba turėtų būti numatyta alternatyva (pavyzdžiui, egzaminų laikymas).

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Pavyzdžiui, **Nyderlanduose** visi pradedantieji advokatai privalo dalyvauti pagrindinio mokymo programoje, kurią organizuoja Nyderlandų advokatų asociacija (angl. *Dutch Bar Association*). Norintiesiems daugiausia specializuotis baudžiamosios teisės srityje yra galimybė rinktis pagrindinę profiliuojančiąją baudžiamosios teisės programą (išplėstiniai baudžiamosios teisės kursai, organizuojami Advokatūros). Pageidaujantieji labiau specializuotis civilinės ar administracinės teisės srityje gali rinktis siauresnį neprofilinį išsilavinimą (minimalias baudžiamosios teisės studijas, organizuojamas Advokatūros). Norint Nyderlandų teisinės

pagalbos tarnyboje (angl. *Legal Aid Board*, toliau – LAB) užsiregistruoti teisinės pagalbos teikėju, pakanka turėti neprofilinį baudžiamosios teisės išsilavinimą. Be to, advokatas turi būti dirbęs mažiausiai su penkiomis bylomis, prižiūrint kuratoriui. Taip pat egzistuoja nuolatinio mokymosi sistema, pagal kurią advokatai, siekdami tinkamos kvalifikacijos, privalo kasmet įgyti tam tikrą kiekį mokslo / mokymo taškų.

Suomijoje advokatai (įskaitant teisinės pagalbos specialistus), kad jų žinios nepasentų, privalo per metus išklaudyti ne mažiau kaip 18 valandų mokymo kursus.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Remiantis mūsų apklausos rezultatais, **40 proc.** respondentų nurodo, kad šis standartas yra jų šalyje. **77,4 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklausos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **4,04** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Turint omenyje tai, kad teisinės pagalbos specialistų veiklos rezultatų *ex post* vertinimas yra brangiai kainuojanti priemonė (t. y. individualaus audito forma), *ex ante* vertinimas yra ir ekonomiškai efektyvus, ir patikimas advokato įgūdžių (kvalifikacijos) vertinimo būdas. Tai ypač naudinga, kai asmuo advokatūros egzaminą yra išlaikęs seniai ir kai kurios žinios ilgainiui pakinta.

Pagal specializaciją nustatytą mokymo reikalavimų vertinimą galima būtų organizuoti reguliariai, pavyzdžiui, kas penkerius teisinės pagalbos praktikos metus.

iii. Trūkumai

Toks reikalavimas apriboja gavėjo galimybę pačiam pasirinkti advokatą. Šalyse, kuriose didelė gyventojų dalis gyvena mažuose miesteliuose ir kaimuose ar transporto infrastruktūra nėra gerai išvystyta, minėtos aplinkybės lemia tai, kad dauguma advokatų yra universalūs specialistai. Specializacijos reikalavimas apribotų pasirinkimo galimybę arba kai kuriais atvejais iš viso nebūtų galimybės pasinaudoti advokato paslaugomis.

Advokatai pabrėžia, jog esami advokatūros egzaminai ganėtinai sunkūs. Papildomų reikalavimų nustatymas verčia manyti, kad advokatūros egzamino nepakanka, norint įvertinti, ar teisininkas kvalifikuotas verstis advokato praktika.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad ši priemonė yra svarbi. Kai kuriose valstybėse, ypač tose, kur teisinę pagalbą organizuoja ne teisinės pagalbos tarnyba ar lygiavertė įstaiga, teisinės pagalbos gavėjo galimybė pasirinkti advokatą gali būti apribota leidžiant rinktis tik iš advokatų, kurie specializuojasi baudžiamojoje teisėje arba dalyvauja tam tikruose tęstiniuose mokymuose. Visgi kyla abejonų, ar tai nekliudytų kliento ir praktikuojančio advokato santykiams. Kita vertus, kai toks apribojimas taikomas tik institucijai, parenkančiai advokatą teisinės pagalbos gavėjui, tai ne taip problemiška.

Antra vertus, reikalavimas tęsti mokymąsi ir išklaudyti tam tikrą mokymų valandų skaičių per metus yra racionalus, pagrįstas ir tinkamas daugeliui valstybių.

2. Praktikos standartas: „Mokymai, skirti advokatams ir teisės profesionalams atskirose arba mišriose grupėse“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Tai specialieji mokymai, kuriais siekiama padėti gerinti teisininkų darbą ir padėti jiems geriau suprasti vienas kito veiklą. Mokymus galima organizuoti paskaitų arba seminarų forma. Galimi du mokymų tipai. Pirmasis – organizuoti mokymus skirtingoms profesijoms atskirai (advokatams, teisėjams, prokurorams, vyriausybės pareigūnams ir pan.). Kita galimybė – organizuoti mokymus skirtingoms profesijoms kartu, kad skirtingose srityse dirbantys teisininkai (pavyzdžiui, teismų, prokuratūros, advokatūros, policijos ir kt. teisininkai) susitiktų ir kartu dalyvautų mokymuose.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Vokietijos Heseno teisės akademija Heseno žemėje rengia konsultacinio mokymo kursus teisėjams ir prokurorams, per kuriuos šie darbuotojai gali pasidalinti nuomonėmis įvairiomis temomis.

Nyderlanduose advokatai rengia mokymus policijos pareigūnams, kad sudarytų galimybę vieniems kitus geriau suprasti.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklausoos rezultatai

Remiantis mūsų apklausoos rezultatais, **70 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų šalyje. **94,1 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklausoos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,58** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Geriau suprantant vienas kito vaidmenį baudžiamajame procese, kai yra teikiama teisinė pagalba, galima pagerinti visą teismo procesą.

Šis standartas taip pat naudingas informacijai apie teisinės pagalbos specialistų darbo kokybę bei profesinę etiką iš teisėjų ir prokurorų surinkti.

iii. Trūkumai

Tai nemažų laiko sąnaudų ir lėšų reikalaujanti veikla, kurios sėkmingas įgyvendinimas labai priklausys nuo dalyvių motyvacijos ir jų noro aktyviai dalyvauti.

Be to, tokia veikla gali lemti nepageidaujamo familiarumo tarp advokatų, prokurorų ar teisėjų susidarymą, o teisinės pagalbos gavėjai tokius santykius gali vertinti kaip priešišką nusistatymą jų atžvilgiu baudžiamąjo proceso metu.

Kai kurių valstybių advokatai jautriai reaguoja į konstitucinio funkcijų padalijimo principo apsaugos priemonės. Nėra įprasta, kad mokymuose ar profesinėse diskusijose gynėjai (advokatai) dalyvautų kartu su prokurorais, policijos pareigūnais ar teisėjais. Vyriausybės pareigūnų dalyvavimas tokiuose renginiuose būtų pageidautinas.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad tai labai svarbi priemonė, galinti padidinti teisės profesionalų tarpusavio supratimą už jų natūralios aplinkos teismo salėje ribų.

3. Praktikos standartas: „Struktūriniai baudžiamosios teisės specialistų susitikimai“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Tai susitikimai, kurių pagrindinis tikslas – gerinti profesionalų bendradarbiavimą ir komunikavimą. Ši priemonė panaši į pirmiau aprašytą, tačiau vietoj mokymų ar seminarų organizuojami ne tokie oficialūs susitikimai.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Pavyzdžiui, **Vokietijoje** organizuojami vadinamieji „Karlsruher Strafrechtsdialoge“ – renginių serija įvairiomis temomis (nebūtinai teisinės pagalbos ar privalomosios gynybos srityje, tačiau tai taip pat gali būti įtraukta), kurių metu patirtimi gali dalytis akademinės bendruomenės atstovai ir specialistai-praktikai.

Nyderlanduose teisinės pagalbos srityje paplitusi glaudaus institucijų bendradarbiavimo praktika. Tai padeda gerinti visos sistemos komunikaciją ir atskleisti problemas bendradarbiaujant ir neoficialiai bendraujant; pagal programą ASAP glaudžiai bendradarbiauja prokurorai su policijos darbuotojais.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **50 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų šalyje. **96,2 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklaustos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,41** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

Mūsų nuomone, šio praktikos standarto pranašumai ir trūkumai yra identiškai prieš tai aptartam savo turiniu labai panašiam standartui „Mo-

kymai, skirti advokatams ir teisės profesionalams atskirose arba mišrio-
se grupėse“.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad šio praktikos standarto pritaikymo lygis yra la-
bai aukštas, o jį pritaikius gerinamas skirtingų profesijų tarpusavio su-
pratimas.

4. Praktikos standartas: „Internetiniai mokymai teisininkams (advokatams)“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Tai specialieji mokymai internetu (vaizdo paskaitų, internetinių semi-
narų, tekstų, kursų, testų forma), kurie yra parengti teisinę pagalbą tei-
kiantiems teisininkams (advokatams) bei kurie suteikia galimybę įgyti
specifinių žinių.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Interneto svetainėje www.salduzlawyer.eu pateikta mokomoji medžia-
ga, skirta advokatams, susiduriantiems su kardomojo kaltinimo situaci-
jomis. Ši mokomoji medžiaga buvo parengta 4 valstybių universitetuose
pagal ES finansuojamą projektą.

Lietuvoje žmogaus teisių srityje dirbanti NVO sukūrė nuotolinio
mokymosi internetinę platformą „Naujausi ES teisės standartai bau-
džiamajame procese“ (finansuota ES). Šioje platformoje plačiai pristato-
ma teisė į veiksmingą gynybą ir į teisinę pagalbą. Prieiga per internetą:
<http://www.be-ribu.lt/visi-kursai>.

Panaši platforma yra ir **Belgijoje**.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **46,8 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra naudojamas jų valstybėse. **88,5 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklaustos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,67** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Specifiniai teisinės pagalbos aspektai paprastai nėra nagrinėjami universitetuose. Panašiai kaip ir naujų darbuotojų mokymas kitose srityse, tokie mokymai galėtų būti privalomi kiekvienam naujam teisinės pagalbos specialistui.

Parengus kokybišką kursų medžiagą, ji gali būti naudojama kelerius metus, neatliekant visiškai jokių arba nedidelių pakeitimų. Kiekvienas gali išklausti internetinius kursus patogiu laiku.

Tai gali būti labai lanksti papildoma galimybė žmonėms, kurie yra susipažinę su interneto technologijomis.

iii. Trūkumai

Sunkumų gali kilti tuo atveju, kai teisinės pagalbos teikėjai nėra susipažinę su interneto technologijomis.

Tokiuose mokymuose gali nebūti galimybių (arba jos gali būti ribotos) pateikti klausimus. Tai reikėtų numatyti rengiant internetinius mokymus.

Kai kurie respondentai mano, kad vaizdo medžiagos studijavimas užima pernelyg daug laiko. Internetinių mokymų sistema taip pat rei-

kalauja labai pasitikėti advokatu – sistema naudinga norintiems mokytis ir įgyti žinių, o ne tiems, kurie trokšta tik varnele pažymėti langelį „mokymai baigti“. Dėl to, jeigu yra išduodamas baigimo pažymėjimas, į mokymus patartina įtraukti tam tikras užduotis, už kurių atlikimą reikia gauti įvertinimą.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad šio praktikos standarto pritaikymo lygis yra labai aukštas ir jis gali būti sėkmingai taikomas kaip papildoma teisinės pagalbos paslaugų kokybės gerinimo priemonė.

III. Vertinimas

1. Praktikos standartas: „Individualus advokatų veiklos auditas“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Kaip apibrėžia profesorius A. Paterson'as, individualus auditas (angl. *peer review*) – tai „*suteiktos paslaugos vertinimas pagal nustatytus kriterijus ir veiklos rezultatų lygį; šį vertinimą atlieka nepriklausomas asmuo, turintis ar neseniai turėjęs didelę praktinę audituojamų sričių darbo patirtį*“.

Sąvoka „individualus advokato veiklos auditas“ paprastai suvokiama kaip pagal sutartį atliekamas teisinis auditas, kurio metu tikrinamas paslaugos teikėjo turimos bylos medžiagos pavyzdys ir kurį atlieka patyręs savo srities specialistas, parengtas atlikti individualų auditą. Individualaus advokato veiklos audito pagrindas apima bylos medžiagos vertinimą pagal standartinius kriterijus ir vertinimo sistemą, siekiant nustatyti klientams konkrečioje srityje teikiamo konsultacinio ir teisinio darbo kokybę. Patikrinus bylos medžiagą pagal minėtus kriterijus,

pateikiama išvada apie bendrą konsultacinio ir teisinio darbo kokybę. Individualus auditas visada yra konkrečios srities ir jį atlieka specialistas, turintis patirties bei įgūdžių teisės srityje¹².

Atliekant individualų auditą, advokatai, pasamdyti dirbti kaip individualūs auditoriai, vertina kitų advokatų darbą. Individualūs auditoriai išnagrinėja dalį praktikuojančio advokato ar visuomeninio gynėjo bylos medžiagos, ją pasirinkdami patikrinimui atsitiktine tvarka. Kiekvienos bylos medžiagą individualūs auditoriai vertina pagal kriterijų rinkinį (kriterijai parengiami konsultuojantis su teisės specialistais; dauguma kriterijų yra susiję su klientu). Siekiant užtikrinti nuoseklų įvairių individualių auditorių vertinimą, paprastai jie parengiami iš anksto. Atlikus individualų auditą, advokatui pateikiamas įvertinimas, išsamios pastabos ir patarimai dėl tobulintinų sričių.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Individualaus audito (*peer review*) sistemą prieš 20 metų sukūrė mokslininkai A. Sherr'as ir A. Paterson'as. Daugiau nei 16 metų ji, kaip pagrindinė visų teisinę pagalbą teikiančių advokatų veiklos kokybės vertinimo priemonė, plačiai taikoma **Anglijoje** ir **Škotijoje**.

Ši sistema taip pat naudojama ir kitose šalyse (**Nyderlanduose, Pietų Afrikoje, Čilėje, Kinijoje**). Taip pat vykdomi bandomieji projektai **Gruzijoje, Suomijoje, Moldovoje** ir Kanados **Ontarijo valstijoje**¹³.

Nyderlanduose individualus auditas taikomas prieglobsčio teisės sri-

¹² Nepriklausomo individualaus audito proceso aprašas (angl. *Independent Peer Review Process Document*). Teisinės pagalbos agentūra, 2017. Prieiga per internetą: <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/620110/independent-peer-review-process-guidance.pdf>.

¹³ Daugiau informacijos – straipsnyje: <<https://www.albertalawreview.com/index.php/ALR/article/viewFile/341/338>>.

tyje. Advokatai įsitikino, kad šioje teisės srityje jų klientai yra labai pažeidžiami ir turi mažai galimybių pasiskųsti, jei yra nepatenkinti advokato suteikta teisinės pagalbos paslauga, nes, atmetus jų prieglobsčio prašymą, jie paprastai išsiunčiami į savo šalį. Advokatai demokratiškai nusprendė, kad prieglobsčio srityje būtina įgyvendinti individualaus audito sistemą; be to, jie išsirinko kolegas auditoriais. Tokie auditoriai reguliariai audituoja advokatų medžiagą, dalyvauja teismo posėdžiuose ir stebi bei tikrina naujus prieglobsčio teisės specialistus bei pataria jiems, kaip tobulėti.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauskos rezultatai

Remiantis mūsų apklauskos rezultatais, **13 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **69,4 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauskos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,58** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Bylų medžiagos ar teismo veiklos rezultatų auditą atlieka patyrę tos srities specialistai (kolegos advokatai – auditoriai). Atsiliepimai skatina nuolat tobulėti: individualaus audito rezultatai Škotijoje rodo, kad individualus auditas įtvirtina standartus.

Ši priemonė brangesnė už tokių instrumentų kaip išsilavinimo ir mokymosi reikalavimai diegimą, tačiau yra tikslesnis būdas advokatų darbo kokybei įvertinti. Be to, individualų auditą galima taikyti vienoje arba keliose pažeidžiamiausiose srityse, pavyzdžiui, minėtas Nyderlandų atvejis, kur individualus auditas taikomas tik teisinės pagalbos prieglobsčio prašytojams atvejais.

iii. Trūkumai

Tai – brangi priemonė, kuriai reikia aukštos kompetencijos individualių auditorių, kurie turi būti mokomi, jiems reikia mokėti atitinkamą atlyginimą, patiriamos nemenkos administravimo ir panašios išlaidos.

Per apklausas buvo iškeltas advokatų nepriklausomumo rizikos klausimas. Šiame kontekste „individualus auditas“ iš dalies suvokiamas kaip intervencija į advokato ir kliento santykius: veiksmingiausias rezultatas ne visada atitinka klientų norus, kurių turėtų paisyti advokatas¹⁴.

Būtina šios priemonės taikymo prielaida – reikalavimas surinkti bylos dokumentaciją, tačiau ne visos šalys nustato šį reikalavimą.

Šią priemonę gali būti sudėtinga įgyvendinti dėl principinių kliento ir advokato santykių konfidencialumo apsaugos priemonių, kurios daugelyje šalių yra griežtai reguliuojamos.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimų rezultatai rodo, jog šis praktikos standartas kol kas Europos baudžiamosios teisės srityje nėra labai populiarus, tačiau pakankamai gerai pasiteisina kai kuriose Jungtinės Karalystės dalyse ir už Europos ribų. Šio standarto pritaikymo lygis yra aukštas.

¹⁴ Kalbant apie advokatų nepriklausomumo pažeidimą, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad teisinė nepriklausomybės samprata įvairiose šalyse skiriasi. Pavyzdžiui, Vokietijoje egzistuoja labai griežtas suvokimas apie advokatų nepriklausomumą. Advokatų nepriklausomumas yra konstitucinė vertybė. Tai reiškia, kad bet kokia išorinė intervencija į advokato darbą gali būti vertinama kaip advokatų nepriklausomumo teisių pažeidimas. Kitose šalyse, pavyzdžiui, Nyderlanduose ir Lietuvoje, tokio griežto reglamentavimo ir suvokimo nėra. Reikia pažymėti, kad turėtų būti įvertintas ir savireguliacijos bei tam tikros savigynos nuo advokatūrų išorinės intervencijos veiksnys.

2. Praktikos standartas: „Advokatų darbo kokybės vertinimas atliekant klientų apklausas dėl suteiktos paslaugos kokybės“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Priemonės svarba pagrįsta prielaida, kad teikiant teisinę pagalbą svarbiausia yra ginti kliento interesus. Apklausose gali būti užduodamas klausimas, ar klientui buvo suteikta pagalba, kurios jis norėjo, tikėjosi ar kuri buvo reikalinga, ir ar su klientu buvo elgiamasi tinkamai, ir pan.

Tokias apklausas galima atlikti įvairiomis formomis ir būdais, pavyzdžiui:

- reguliariai (ne rečiau kaip kartą per metus) vykdant teisinės pagalbos klientų apklausas, parengtas vadovaujantis socialinių tyrimų metodais, užtikrinančiais skirtingų klientų grupių nuomonių atspindėjimą. Šiomis apklausomis siekiama įvertinti, ar (ir kiek) klientai patenkinti advokatų darbu, sutelkiant dėmesį į komunikavimo bei advokato darbo etikos aspektus;
- suteikus teisinės pagalbos paslaugas klientų paprašoma užpildyti elektroninėje sistemoje pateikiamus klausimynus;
- apklausoms vykdyti į pagalbą pasitelkiami skambučių centrai, kai po suteiktos teisinės pagalbos paslaugos klientui paskambinama ir paprašoma atsakyti į klausimus apie tai, ar jis patenkintas suteiktos paslaugos kokybe, ir pan.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Suomijoje elektroninė kokybės vertinimo sistema veikia toliau aprašyta tvarka. Sistemoje advokatui darbą pažymėjus kaip atliktą, ji kas dešimtam darbui automatiškai parengia vertinimo klausimyną ir išsiunčia jį į teisinės pagalbos advokato elektroninę darbo srautų sistemą. Klausimynas neužda-

romas, kol praktikuojantis advokatas jo neužpildo. Pažymėjus užsakymą kaip atliktą, sistema taip pat išsiunčia klientui nuorodą į kliento klausimyną. Visų pirma nuoroda nusiunčiama kliento nurodytu el. pašto adresu, o vėliau – kliento mobiliojo telefono numeriu. Kliento klausimynas neuždaromas 30 dienų. Praėjus šiam laikui, jeigu klientas klausimyno neužpildo, jis automatiškai uždaromas. Klientas pildo klausimyną anonimiškai, pateikiamas rezultatų vidurkis. Tokiu būdu klientų neįmanoma identifikuoti pagal klausimyno atsakymuose pateiktą informaciją. Be klausimyno pildymo, klientai tiesiogiai savo advokatams gali pateikti ir rašytinius atsiliepimus. Atsiliepimų negali perskaityti niekas kitas, išskyrus susijusį advokatą. Praktikuojantis advokatas gali (jei nori) nurodyti sistemai parengti asmeninę ataskaitą apie įvertinimus, susijusius su advokato atliktu darbu, jeigu kliento klausimyną užpildo ne mažiau kaip dešimt respondentų. Tuomet sistema parengia įvairių vertinimo sričių rezultatų vidurkius ir jose pateiktų teiginių ataskaitą. Nacionaliniu lygmeniu, taip pat atskirų teisinės pagalbos tarnybų ir rajonų lygmeniu ataskaitos pagrįstos visų atsakymų vidurkiais, kad pagal rezultatus nebūtų galima nustatyti advokato. Įvertinimas taip pat apima privačia praktika besiverčiančių praktikuojančių advokatų atliekamus darbus.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Remiantis mūsų apklauso rezultatais, **82,2 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų šalyje. **71,1 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų įdiegtas. Šios apklauso respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **2,91** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Priemonė padeda gauti informaciją apie tai, ar (ir kiek) klientas paten-

kintas advokato darbu, bei jo nuomonę apie pačios teisinės pagalbos kokybę, ypač jos etiškumo ir komunikacijos aspektus.

Ši priemonė padeda nustatyti teisinės pagalbos teikėjų darbo problemas, susijusias su komunikavimu, pagarbiu elgesiu, bei pasirinkti šių advokato darbo aspektų gerinimo priemones (pavyzdžiui, mokymų organizavimą, etikos standartų teisinės pagalbos teikėjams parengimą ir pan.).

iii. Trūkumai

Daugumai klientų trūksta išsamių teisinių žinių. Dėl to šios apklausos nevisiškai atspindi tam tikrus teisinės pagalbos teikėjų darbo kokybės aspektus. Ši priemonė nėra pati tinkamiausia vertinant teisinės pagalbos teikėjų darbą teisinės ir profesinės kokybės požiūriu.

Projekto metu atlikus interviu paaiškėjo, kad kai kurie advokatai pasitelkia savo bendravimo įgūdžius klientams pritraukti ir padaryti jiems įspūdį, tačiau jų teisinio atstovavimo kokybė gali būti žema. Taigi kyla pavojus, kad klientų nuomonės apie advokatų darbo kokybę apklausos sudarys iškreiptą teisinės pagalbos kokybės vaizdą.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, jog ši priemonė yra populiari, tačiau, vertinant teisinės pagalbos paslaugų kokybę, ji ribota, ypač jei siekiama tirti teisinės pagalbos teikėjo profesinius gebėjimus.

3. Praktikos standartas: „Prokurorų ir teisėjų atliekamas advokatų darbo vertinimas“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Vertinant teisinės pagalbos kokybę, teisėjų ir prokurorų įvertinimas gali būti svarbus veiksnys, nes teisėjai ir prokurorai puikiai išmano teisę bei

turi nemenkos patirties stebint teisinės pagalbos teikėjus (advokatus) ir su jais bendraujant jų darbo metu.

Vertinimą galima atlikti periodiškai rengiant apklausas, diskusijas, seminarus, susitikimus ir pan.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Lietuvoje Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba teisėjų, prokurorų, policijos pareigūnų apklausas vykdo reguliariai, kiekvienais metais. Klausimyne yra klausimai apie tai, kaip dažnai bendraujama su teisinės pagalbos teikėjais, kokia respondentų nuomonė apie advokato teikiamų prašymų atidėti bylos nagrinėjimą dažnumą, advokatų prašymų atidėti bylos nagrinėjimą pagrįstumą (motyvavimą); taip pat pateikiama vieta pastaboms apie teisinės pagalbos teikėjų darbo kokybę.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **17,8 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra įdiegtas jų valstybėje. **28,6 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklaustos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,42** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Vertinimą atlieka teisės specialistai, kurie stebi advokatų darbą.

Ši priemonė gali padėti nustatyti teisinės pagalbos teikėjo darbo trūkumus užtikrinant kokybišką klientų gynybą.

iii. Trūkumai

Reikia nepamiršti, kad tai – priešingos proceso pusės vertinimas. Tokį

vertinimą reikėtų nagrinėti atsižvelgiant į konkretų teisėjo ir prokuroro darbą. Kai kuriuos teigiamus advokatų darbo ginant kliento interesus aspektus teisėjai ir prokurorai gali vertinti neigiamai, nes advokatų darbas sukuria „nepatogumų“ teisėjų ir prokurorų darbe.

Kai kurių respondentų nuomone, tai būtų kišimasis į kliento ir praktikuojančio advokato profesinę paslaptį (Vokietija), į konstitucinę funkcijų padalijimo principą (Bulgarija), į advokatų nepriklausomumą (Austrija), konkurencijos principo pažeidimas (Lietuva), neobjektyvu (Lietuva), neįmanoma rungimosi sistemoje (Izraelis), advokatūros nepriklausomumo pažeidimas (Nyderlandai).

Vienas ekspertas (mokslininkas iš Jungtinės Karalystės) įspėja, jog taikant šią priemonę reikia būti atsargiems, nes daugelis sunkumų, su kuriais susiduria advokatai, gali kilti, pavyzdžiui, dėl problemų su kaltinančiąja šalimi.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad taikant šią priemonę gali būti susiduriama su rimtomis problemomis funkcijų padalijimo per baudžiamąjį procesą srityje, todėl jos pritaikymo lygis yra žemas.

IV. Advokatų teikiamų paslaugų kokybės ir audito standartų parengimas

1. Praktikos standarto aiškinimas ir nacionalinės praktikos pavyzdžiai

a. Praktikos standarto aiškinimas

Galima parengti konkrečių gerosios praktikos standartų ir (arba) sąlygų teisinės pagalbos teikėjams projektą ir vėliau juo remtis arba jį taikyti

kartu su audito priemone, tikrinant atitiktį nustatytiems kriterijams.

Visų pirma, norėdama taikyti šią priemonę, valstybė turi nuspręsti, kokio pobūdžio šie standartai turi būti. Galima nustatyti tik etikos ar profesines taisykles (minimalius standartus), tačiau galima sutarti dėl kokybės standartų, susijusių su teisinės pagalbos turiniu.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Australija: Australijoje Teisinės pagalbos komisija (angl. *Legal Aid Commission*) nustatė advokatų, siekiančių teikti teisinę pagalbą, skyrimo kriterijus. Šie kriterijai yra suskirstyti į bendruosius principus ir praktinius standartus konkrečioms teisės sritims. Baudžiamojoje teisėje vadovaujamosi tokiu bendruoju principu: dauguma žmonių, patenkančių į baudžiamosios teisės sistemą, yra nepasiturintys, todėl advokatai turėtų išmanyti tarpkultūrinius klausimus bei problemas, su kuriomis susiduria nepalankioje socialinėje ir ekonominėje padėtyje atsidūrę asmenys. Konkretūs principai numato įsipareigojimus klientams, pareigas Aukščiausiąjame Teisme, pareigas per nuosprendžio paskelbimą, budinčio advokato pareigas. Standartai pateikti čia: <http://qualaid.vgtpt.lt/en/outcomes>.

JAV: Teisinės pagalbos ir nepasiturinčių kaltinamųjų nuolatinis komitetas (angl. *Standing Committee on Legal Aid and Indigent Defendants*) organizacijoms bei praktikuojantiems advokatams, teikiantiems valstybės garantuojamą teisinę pagalbą mažas pajamas gaunantiems asmenims, parengė standartus, skirtus užtikrinti aukštos kokybės teisinio atstovavimo paslaugų teikimą. Šie standartai suskirstyti į valdymo standartus, paslaugų teikėjų veiksmingumo standartus (teikimo struktūra ir metodai; santykių su klientais standartai; vidaus sistemų ir vidinės tvarkos standartai), kokybės užtikrinimo standartus

ir praktikuojančių advokatų standartus. Kokybiškos teisinės pagalbos standartus, kurie šiame kontekste yra įdomiausi, sudaro šios normos: darbuotojų charakteristikos, bylų ir darbo krūvio paskyrimas ir valdymas, atsakomybė už atstovavimo etiką, atstovavimo tikrinimas, mokymas ir pakankamų išteklių tyrimams ir nagrinėjimui garantavimas. Standartai pateikti čia: <http://qualaid.vgtpt.lt/sites/default/files/0024898001525782304.pdf>.

Europos Sąjungos advokatūrų ir teisininkų draugijų taryba (angl. *the Council of Bars and Law Societies of Europe – CCBE*): standartus sudaro Europos Sąjungos teisinių profesijų atstovų pagrindinių principų chartija (angl. *Charter of Core Principles of the European Legal Profession*) ir Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksas (angl. *the Code of Conduct for European Lawyers*). Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodekse nustatyti bendrieji principai ir taisyklės, susijusios su santykiais su klientais, santykiais su teismais ir advokatų tarpusavio santykiais. Standartai pateikti čia: https://www.ccbe.eu/NTCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Remiantis mūsų apklauso rezultatais, **35,9 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **84 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauso respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,73** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

64,3 proc. laikosi nuomonės, kad standartai turėtų būti etinio pobūdžio.

35,7 proc. laikosi nuomonės, kad standartai turėtų numatyti esminių reikalavimus.

ii. Pranašumai

Privalomi reikalavimai standartizuoja teisinės pagalbos kokybę ir gali ją pagerinti, nes jie yra griežtesni už neprivalomus (nurodė ministerijos biurokratinio aparato darbuotojas iš Latvijos). Apskritai standartai yra teisinės pagalbos teikėjo gairės arba kontrolinis sąrašas.

iii. Trūkumai

Praktikos standartai gali būti trumpalaikiai ir nelankstūs (nurodė vienas ekspertų apklausos dalyvis iš Nyderlandų). Be to, gali būti sunku susitarti dėl vienodų visų ES valstybių narių standartų (nurodė teisėjas iš Vokietijos). Nustačius per aukštus arba per žemus standartus, gali išsiderinti sistemos pusiausvyra, ypač jeigu standartai privalomi (nurodė teisėjas iš Vokietijos). Be to, baiminamasi, kad standartai gali būti paversti kažkuo, kam nėra skirti: jie yra skirti padėti advokatams, o ne vertinti ar audituoti darbą (nurodė teisėjas iš Austrijos). Kai kurie respondentai pažymėjo, kad tam tikras tokių standartų sąrašas jau yra įtrauktas į profesinės etikos kodeksą, kurio privalo laikytis Advokatūros nariai.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai akcentuoja, kad šios priemonės pritaikymo lygis yra aukštas, tačiau jos pateikimo formos yra skirtingos. Dauguma respondentų teikia pirmenybę etiniams, o ne dalykiniams standartams.

V. Skundai

Skundai (kaip teisinės pagalbos kokybės vertinimo priemonės) yra plačiai naudojami visame pasaulyje. Tai – priemonė, kuri, panašiai kaip ir teisinės pagalbos gavėjų apklausos, pateikia jų nuomonę apie teisinę pagalbą.

1. Praktikos standartas: „Skundų nagrinėjimas“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Advokato veiklos kokybė vertinama atsižvelgiant į teisinės pagalbos gavėjo skundą. Kad tokį vertinimą būtų galima atlikti, teisinės pagalbos gavėjas turi pateikti skundą konkrečiai institucijai (teismui, Advokatūrai, teisinės pagalbos tarnybai ir pan.). Taigi kokybės įvertinimas priklauso nuo teisinės pagalbos gavėjų iniciatyvos skūstis.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Latvija: Advokatūros drausmės komitetas (angl. *the Bar Association's Disciplinary Commission*) stebi bei kontroliuoja prisiekusių advokatų ir praktikuojančių advokatų veiklą, nagrinėja komitetui pateiktus skundus bei ataskaitas ir inicijuoja drausmines procedūras. Bet kuris asmuo turi teisę skūstis dėl advokato ar jo darbo kokybės.

Belgija: klientai gali pateikti savo skundus Advokatūros teisinės pagalbos biure, kiekvienoje apygardoje. Advokatūros taip pat gali imtis priemonių prieš advokatus, kurie piktnaudžiauja teisinės pagalbos sistemos tvarka.

Kiekvienos apygardos advokatūros yra atsakingos už bendrą teisinių paslaugų kokybę ir yra atsakingos už skundų dėl profesinės etikos pažeidimų nagrinėjimą.

Advokatams taikomos Advokatūros drausminės nuobaudos. Galima sankcija – pašalinimas iš teisinės pagalbos teikėjų sąrašo.

Suomija: Advokatūros drausmės komisija (angl. *the Bar Association's Disciplinary Board*) prižiūri, kaip valstybiniai teisinės pagalbos advokatai ir licencijuoti advokatai vykdo savo įsipareigojimus. Nepatenkinti klientai gali pateikti skundą.

Vyriausybės teisingumo kancleris (angl. *the Chancellor of Justice of*

the Government) yra aukščiausias įstatymų sergėtojas. Jis, atsižvelgdamas į visuomenės interesus, prižiūri advokatų veiksmus, kad jie griežtai laikytųsi Advokatų įstatymo ir profesinės etikos kodekso. Priežiūrą jis vykdo įteikdamas rašytinį skundą: jis negali kištis į advokato faktinį darbą arba taikyti drausmines sankcijas.

Lietuva: advokato veiklą galima vertinti dviem aspektais, būtent:

- ar klientui buvo suteikta kokybiška teisinė pagalba (Lietuvos advokatūra);
- ar advokatas nepažeidė sutarties dėl teisinės pagalbos teikimo (VGTPT).

Yra įsteigta speciali Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos komisija, kuri nagrinėja ir sprendžia teisinių paslaugų gavėjų skundus. Jeigu paaiškėja, kad advokatas nesuteikė kokybiškos teisinės pagalbos, komisija siunčia skundą Advokatūrai, prašydama įvertinti advokato elgesį.

Vokietija: teisinės pagalbos teikėjų priežiūrą vykdo profesinės asociacijos. Advokatūra nagrinėja ir sprendžia teisinių paslaugų gavėjų skundus dėl teisinės pagalbos teikėjų veiksmų.

Advokatų taryba stebi ir kontroliuoja, kaip nariai atlieka savo pareigas, ir, jei reikia, taiko priemones – pareiškia papeikimus.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklausoos rezultatai

Remiantis mūsų apklausoos rezultatais, **83,3 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **62,5 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklausoos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,56** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Skundų sistema padėtų užtikrinti Advokatūros narių veiklos kokybę nedarant poveikio Advokatūros nepriklausomumui. Tačiau tokia priemonė padeda gerinti teisinės pagalbos kokybę tik tose šalyse, kuriose Advokatūra kontroliuoja savo narių darbo kokybę.

iii. Trūkumai

Ši priemonė nėra labai veiksmingas teisinės pagalbos kokybės vertinimo ir užtikrinimo būdas. Ją reikėtų taikyti papildomai su kitomis priemonėmis. Mūsų tyrimas patvirtino ankstesnių tyrimų išvadas, kad tik nedaugelis nepatenkintų klientų pateikia oficialius skundus Advokatūrai ar Teisinės pagalbos tarnybai. Skundai visada būna reaktyvūs, be to, atsižvelgiant į tai, kad tarp teisinės pagalbos klientų labai daug neraštingų ir menkai išsilavinusių žmonių, klientai negali kompleksiskai įvertinti kokybės.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, jog tai labai populiarri priemonė, tačiau ji turi daug trūkumų. Taikant šią priemonę, teisinės pagalbos paslaugų kokybę galima įvertinti tik apytikriai ir ją reikia taikyti derinant su kitomis priemonėmis.

2. Praktikos standartas: „Informuotumo apie galimybę skųstis užtikrinimas“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Teisinės pagalbos gavėjai turi žinoti apie savo teisę skųstis ir tai, kaip pateikti skundą (būdus ir procedūras).

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Suomija: didžiąją dalį informacijos galima rasti internete.

Nyderlandai: informacija apie galimybę skųstis skelbiama internete ir ją nesunku rasti naudojant paieškos sistemą „Google“, pavyzdžiui, Amsterdamo žiniatinklis <https://www.advocatenorde-amsterdam.nl/3225/complaints.html>.

Lietuva: informacija apie galimybę pateikti skundą ir prašyti, kad paskirtas advokatas būtų pakeistas, yra nurodyta sprendime dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo. Ji taip pat skelbiama Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos tinklalapyje. Be to, sprendime dėl teisinės pagalbos teikimo nurodyta informacija apie galimybę pakeisti advokatą, jeigu jo atžvilgiu yra pareikštas skundas. Sprendimas pristatomas kiekvienam asmeniui, kuriam suteikta nemokama teisinė pagalba.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauskos rezultatai

Remiantis mūsų apklauskos rezultatais, **55,6 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **68,8 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauskos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,45** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Skundų nagrinėjimo ir sprendimo priemonės veiksmingumas priklauso nuo informuotumo ne tik apie galimybę naudotis priemonėmis, bet ir apie pačią procedūrą.

iii. Trūkumai

Dažnai apskritai nėra sukurta informuotumo didinimo priemonių arba jos neišplėtotos. Daugumoje šalių informacija pateikiama tik interneto svetainėse, tačiau didelė dalis teisinės pagalbos gavėjų gali būti ne itin

įgudę interneto naudotojai. Kita problema yra ta, jog nėra pakankamai informacijos apie skundų nagrinėjimo ir sprendimo tvarką.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad tai svarbi priemonė ir jos pritaikymo lygis yra labai aukštas.

VI. Teisinės pagalbos gavėjo pasirenkamas arba institucijos parenkamas advokatas

1. Praktikos standartas: „Suteikti teisinės pagalbos gavėjui teisę pačiam pasirinkti advokatą; nepasirinkus, advokatas parenkamas pagal skaidrią procedūrą“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Teisė pasirinkti konkretų teisinės pagalbos teikėją turėtų būti suteikta teisinės pagalbos gavėjui, o ne kitiems subjektams (pavyzdžiui, teismui). Teisinės pagalbos gavėjui turėtų būti leidžiama prašyti jam skirti bet kokią teisinės pagalbos teikėją, neužtraukiant jokios finansinės, administracinės ar kito pobūdžio naštos.

Esant situacijai, kai teisinės pagalbos gavėjas nesinaudoja savo teise pasirinkti tam tikrą advokatą, jį galima parinkti toliau nurodytomis sąlygomis: remiantis i) lygybės principu; ii) atsitiktinės atrankos principu; iii) prisiderinant prie kliento poreikių, pavyzdžiui, parenkant tam tikrą specializaciją turintį advokatą, atsižvelgiant į kalbų mokėjimą ir pan.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Nyderlanduose, jeigu teisinės pagalbos gavėjas nepasirenka advokato pats, advokatas išrenkamas atsitiktine tvarka, o esant situacijoms, kai

skiriamas tą dieną budintis advokatas, parenkamas neužimtas advokatas.

Lietuvoje teisinės pagalbos gavėjas turi galimybę pasirinkti norimą advokatą. Jeigu teisinės pagalbos gavėjas pageidauja advokato, kurio nėra teisinės pagalbos teikėjų sąrašė, jis turėtų gauti tokio advokato sutikimą ir jį pateikti ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui. Kitaip tariant, teisinės pagalbos gavėjas gali pasirinkti bet kurį Lietuvoje praktikuojantį advokatą.

Vokietijoje įtariamasis arba kaltinamasis gali pasirinkti savo advokatą. Jeigu advokatas negali imtis bylos, teisėjas parenka advokatą savo sprendimu, grindžiamu teisėjo nepriklausomumu.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Remiantis mūsų apklauso rezultatais, **71,8 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **66,7 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauso respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,96** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Galimybė pasirinkti advokatą padidina atsakomybės už savo veiksmus jausmą. Jeigu teisinės pagalbos gavėjas gali pasirinkti advokatą iš kelių variantų, jis bus linkęs labiau bendradarbiauti su asmeniu, kurį pasirinko pats, nei tuo atveju, jeigu advokatas būtų jam paskirtas.

iii. Trūkumai

Ši priemonė veiksminga tik tuo atveju, jei teisinės pagalbos gavėjas žino konkretų advokatą, t. y. turi ankstesnės (sėkmingos) patirties su teisinės pagalbos sistema. Jeigu asmuo nežino jokio advokato (kaip dažniausiai būna), ši priemonė nėra tokia naudinga.

Dažniau bus pasirenkami populiariesni advokatai ir taip bus netolygiai paskirstomas advokatų darbo krūvis.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad tai yra labai svarbi priemonė. Ji plačiai paplitusi, jos pritaikymo lygis yra aukštas. Svarbu imtis priemonių teisinės pagalbos gavėjų, turinčių mažai patirties šioje sistemoje, atžvilgiu.

VII. Išsamios informacijos apie teisinę pagalbą teikimas teisinės pagalbos gavėjui

1. Praktikos standartas: „Parengti advokatų sąrašą pateikiant įvairios informacijos (informatyvus teisinės pagalbos teikėjų sąrašas)“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Šiuo standartu siūloma parengti galinčių suteikti paslaugas teisinės pagalbos teikėjų sąrašą, įtraukiant informaciją apie jų profesinę patirtį bei kompetenciją, ir pateikti šį sąrašą teisinės pagalbos gavėjams per advokato pasirinkimo procedūrą. Taip galima priimti informuotesnį sprendimą.

Sąrašė gali būti pateikta kontaktinė informacija (vardas, pavardė, adresas, telefonas, el. paštas), advokato specializacija, profesinė patirtis, kalbų mokėjimas ir (arba) kita asmeninė informacija (pavyzdžiui, amžius, lytis, klientų įvertinimas ir pan.). Reikėtų pažymėti, kad informacija apie specializaciją, patirtį ir kalbų mokėjimą turėtų būti patvirtinta.

Sąrašas turėtų būti viešas ir prieinamas kiekvienoje policijos nuovadoje, prokuratūroje, teisme ir internete.

Pastaba. Tose valstybėse, kuriose teisinės pagalbos gavėjas negali pasirinkti advokato, ši priemonė netaikoma.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Mūsų tyrimu nustatyta, kad advokatų sąrašas (kuriame nurodyti jų vardai, pavardės ir adresai) yra gana įprastas reiškinys (pavyzdžiui, **Austrijoje, Nyderlanduose, Lietuvoje, Vokietijoje**). Tačiau, kaip pastebėjo vienas mokslininkas iš **Jungtinės Karalystės**, savaime šis sąrašas nėra labai naudingas – gerokai veiksmingesnis būtų advokatų sąrašas, kuriame nurodyta jų profesinė patirtis konkrečiose baudžiamosiose bylose. Kai kuriose šalyse suimtam asmeniui pateikiamas „Kritiniais atvejais skubiai paslaugas teikiančių gynėjų“ (angl. *Emergency defenders*) trumpasis sąrašas.

Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, **Suomijoje ir Lietuvoje**) yra paieškos sistema, kuri pateikia informaciją apie advokatus (ne tik apie teisinės pagalbos teikėjus), galima naudotis filtrais (t. y. profesinės patirties sritis, kalbų mokėjimas, darbo patirties lygis). Tačiau tokias priemones racionalu taikyti tik šalyse, kuriose bendrosios informacinių technologijų žinios yra gana geros.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklausos rezultatais, **60,5 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **86,7 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklausos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,26** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Ši priemonė padidina pasitikėjimą, būtiną tarp advokato ir teisinės pagalbos gavėjo, taip pagerinamas pasitikėjimas advokatu. Dėl to advokatas gali geriau atstovauti teisinės pagalbos gavėjui (nes šis noriau dalijasi informacija ir bendradarbiauja).

iii. Trūkumai

Kyla rizika, kad bus pasirenkami tik labiausiai patyrę advokatai. Laikui bėgant advokatų darbo kokybė taps nevienoda, nes mažiau darbo patirties turintys advokatai bus pasirenkami rečiau. Be to, trūkumas yra tas, kad darbo krūvis pasiskirstys netolygiai. Jeigu sąraše bus tik advokatai, turintys sutartį su teisinės pagalbos tarnyba valstybėje narėje, ši informacija nebus išsami, nes daugiau specialistų turi teisę teikti teisinės pagalbos paslaugas.

Buvo pažymėta, kad ne visi įtariamieji žino apie savo teisę pasirinkti gynėją (o tai yra šios priemonės išankstinė sąlyga). Netgi jei žino, kai kurie nusprendžia nesinaudoti šia teise.

Galiausiai reikėtų įvertinti duomenų apsaugos įstatymų reikalavimus.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimas patvirtino, jog ši priemonė gali būti taikoma kaip orientacinė pagalba teisinės pagalbos gavėjui, todėl yra svarbi. Be to, jos pritaikymo lygis yra aukštas.

2. Praktikos standartas: „Užtikrinti, kad klientas būtų išsamiai informuotas apie savo teises (efektyvesnis informavimas apie ginamojo teises)“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Valstybės turėtų siekti užtikrinti, kad policijos pareigūnas, prokuroras, teisinės pagalbos tarnyba ar advokatas tinkamai informuotų įtariamąjį ar kaltinamąjį apie jo teises. Ši informacija turėtų būti pateikta įtariamajam suprantama forma (t. y. laiško, kuriame nurodomos teisės, forma, informaciniu lapeliu ar vaizdo siužetu, per mobiliojo telefono programėlę) ir vartojant kuo mažiau profesinės teisinės terminijos.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Įpareigojimas informuoti įtariamąjį apie jo teises jam suprantama kalba yra privaloma sąlyga visose Europos šalyse. Daugiausia informacija pateikiama raštu, dažnai tą darbą atlieka policijos pareigūnai.

Tačiau gali būti (kaip nurodė vienas mūsų apklausoje dalyvavęs advokatas iš **Austrijos**), kad žmonės ne visada supranta savo teises. Tai patvirtino ir mūsų tyrimai. Galimi policijos pareigūnų „manevrai“ arba tiesiog įprastas informacijos apie šias teises pateikimo būdas gali atgrasinti nuo teisinių konsultacijų.

Jungtinėje Karalystėje kaip bandomasis projektas kuriama mobiliojo telefono programėlė įtariamiesiems. Ši programėlė padės žmonėms geriau suprasti jų teises. Per ją negalima teikti teisinių konsultacijų, tačiau ji gali padėti žmonėms geriau suvokti pagrindinius teisinius klausimus, susijusius su jų padėtimi, priimti sprendimus esant labiau informuotiems, ypač kai įtariamasis atsisako teisinės konsultacijos, arba pasirinkti advokatą.

Vienas **Bulgarijos** tyrėjas pastebėjo, kad naudoti mobiliojo telefono programėlę gali būti problemiška, jei didelė įtariamųjų dalis yra bemoksliai. Šis tyrėjas nurodo, jog 2015 m. Bulgarijoje apie 10 proc. įtariamųjų buvo užsienio šalių piliečiai, o 16 proc. nemokėjo bulgarų kalbos.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. *Apklaustos rezultatai*

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **58,3 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **100 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklaustos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,88** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Pranešimas apie įtariamojo teises (įskaitant teises, susijusias su teisine pagalba) yra esminis procedūrinis klausimas.

Šis pranešimas neturi būti formalumas. Dabartiniai trūkumai susiję su tuo, kad tekstas būna pernelyg sudėtingai suformuluotas, o įtariamasis gali būti bemokslis, taip pat gali nemokėti valstybinės kalbos.

iii. Trūkumai

Trūkumų nenustatyta.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad šios priemonės pritaikymo lygis yra pats aukščiausias. Be įprastų informacijos pateikimo įtariamiesiems ir kaltinamiesiems būdų, taip pat reikėtų skatinti IT naudojimą, atsižvelgiant į atitinkamą tikslinę grupę.

VIII. Procesinės apsaugos priemonės

1. Praktikos standartas: „Reikalavimas gauti aiškų kliento sutikimą dėl teisių netekimo“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Siekiant užtikrinti, kad advokatas veiktų pagal kliento pageidavimus, svarbu įtariamajam suteikti tam tikras teises, kuriomis galėtų pasinaudoti tik pats įtariamasis. Dėl to svarbu užtikrinti, kad prieš advokatui atliekant bet kokią veiksmą įtariamojo vardu, šis apie tai būtų informuotas. Tokiu būdu įtariamasis išlaiko nepriklausomumą ir nebūtina nuolat tikrinti advokatų darbo kokybę. Kol klientas priima nepriklausomus

sprendimus baudžiamojo proceso metu, yra mažiau galimybių įsivelti galimoms advokato klaidoms, klientas mažiau pažeidžiamas.

Tai galima užtikrinti įvairiais būdais. Kai kurių valstybių narių baudžiamojo proceso kodeksuose yra nuostatų, numatančių teisių atsisakymo tvarką, ir tai skatina įtariamąjį tam tikru mastu kontroliuoti advokato veiksmus. Pavyzdžiui, tokie procesiniai veiksmai gali būti: kliento atsisakymas atvykti į teismo posėdį duoti tam tikrus parodymus kaip liudytojui (pvz., dėl alibi); be to, galimybė prisipažinti kaltu galėtų būti suteikta tik pačiam kaltinamajam.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Vokietija: teisės teikti apeliaciją atsisakymą gali pateikti tik kaltinamasis, išskyrus atvejus, kai ginantis advokatas gali parodyti įgaliojimą pateikti tokį atsisakymą (Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 302 straipsnio 2 pastraipa).

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **47,06 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **85,7 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklaustos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **4,00** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Ši priemonė naudinga keliais atžvilgiais: ne tik užtikrina teisinės pagalbos kokybę, bet ir stiprina įtariamojo statusą per teismo procesą, nes įtariamasis jame aktyviai dalyvauja. Priemonė skirta pasiekti, kad įtariamasis galėtų tvirtai valdyti padėtį.

iii. *Trūkumai*

Kaip minėta, ši priemonė yra tik mažas saugiklis, skirtas tam, kad įtariamasis galėtų kontroliuoti veiksmus, taip pat ir savo advokato atžvilgiu. Taip pat yra rizika, kad įtaką įtariamajam gali daryti ir kitos šalys, pavyzdžiui, policijos pareigūnai, kurie gali daryti įtariamajam spaudimą, kad priverstų atsisakyti tam tikrų teisių (mūsų apklausoje tai nurodė advokatas iš Graikijos, mokslininkas iš Nyderlandų ir advokatas iš Austrijos).

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad šis standartas labai svarbus visos teisinės pagalbos sistemos mastu. Pritaikymo lygis yra aukštas, tačiau tai yra priemonė, padedanti gerinti teisinės pagalbos paslaugas veikiau netiesiogiai, bendrai sustiprinant įtariamojo padėtį proceso metu.

2. Praktikos standartas: „Reikalavimas dokumentuoti advokato veiklą“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Šis standartas siūlo numatyti privalomą procesinį reikalavimą advokatoms dokumentuoti visą darbo su klientu eigą. Tokiu būdu užtikrinamas didesnis skaidrumas ir sumažėja advokatų netinkamo darbo rizika. Be to, tinkamai dokumentuojant darbo eigą, sudaromos sąlygos paprasčiau perduoti bylą kitam advokatui (jeigu pirmasis advokatas negali tęsti bylos arba imtis tam tikrų veiksmų, arba teisinės pagalbos gavėjui pareikalavus pakeisti advokatą). Tokia dokumentavimo pareiga taip pat būtina, jei valstybėje taikomas individualus auditas (angl. *peer review*).

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Vokietija: teisėje numatyta advokatų prievolė dokumentuoti savo dar-

bą (Vokietijos federalinis advokatūros įstatymas, 50 straipsnis). Tiksliai šios nuostatos formuluotė pateikta čia: https://www.brak.de/w/files/02_fuer_anwaelte/brao_engl_090615.pdf.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklausos rezultatai

Remiantis mūsų apklausos rezultatais, **48,5 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **72,22 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklausos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,76** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Pažymėtina, kad ši priemonė savaime tikrai neužtikrina geros kokybės, tačiau ji suteikia galimybę advokatui ir klientui pasidalyti informacija apie darbo eigą ir yra būtina sąlyga vertinant kokybę. Be to, procesinių veiksmų ir bendravimo su klientu dokumentavimas gali paskatinti advokatus gerinti savo darbą.

iii. Trūkumai

Neaišku, kiek ši priemonė naudinga gerinant teisinės pagalbos paslaugų kokybę (nurodė mokslininkas iš Nyderlandų).

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad šis standartas labai svarbus visai teisinės pagalbos sistemai. Pritaikymo lygis yra aukštas. Be to, šią priemonę galima taikyti kitais tikslais, ne tik užtikrinant teisinės pagalbos paslaugų kokybę.

3. Praktikos standartas: „Neveiksmingos gynybos atskleidimas per apeliacinį procesą“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Atsižvelgiant į advokato nepriklausomumą, ypač sudėtinga kištis į vykstančius procesinius veiksmus. Kiek lengviau kontroliuoti gynybos tinkamumą per apeliacinį procesą. Tai – apsaugos mechanizmas, kurį gali įgyvendinti valstybės, kurioms būdinga griežta konstitucinė advokato nepriklausomumo apsauga ir kuriose negalima įgyvendinti kitų priemonių, baiminantis, kad nebūtų pažeistas advokato nepriklausomumo principas.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Vokietija: teismo paskirto advokato pasirinkimas gali būti peržiūrėtas per apeliacinį procesą (Baudžiamojo proceso kodeksas, 304 straipsnis). Tiksliai šios nuostatos formuluotė pateikta čia: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p1883.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauskos rezultatai

Remiantis mūsų apklauskos rezultatais, **53,3 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **68,8 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauskos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,59** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Manytina, kad mechanizmas, kuriame identifikuojami galimi advokatų darbo trūkumai, turėtų būti naudingas taikant jį kartu su kitais priemonių rinkinio mechanizmais (mūsų apklausoje nurodė mokslininkas iš Jungtinės Karalystės).

iii. Trūkumai

Ši priemonė yra veiksminga tik tokiu atveju, jeigu paskirtas advokatas dirba labai neefektyviai ir nekompetentingai (nurodė advokatas iš Austrijos). Be to, kyla abejonų, ar tikrai ši priemonė galėtų įgalinti teismą vykdyti teisinės pagalbos kokybės kontrolę (nurodė kitas advokatas iš Austrijos). Minėti Austrijos advokatų teiginiai prieštarauja vienas kitam: kuo mažiau teismui suteikiama galimybės kontroliuoti teisinių paslaugų kokybę, tuo mažesnę teigiamą poveikį jis gali daryti aukštos kokybės užtikrinimo procesui. Akivaizdu, kad norint išspręsti šiuos klausimus, reikia rasti pusiausvyrą.

d. Rekomendacijos

Remiantis mūsų tyrimu, ši priemonė svarbi ir naudinga derinant su kitomis teisinės pagalbos kokybės gerinimo priemonėmis.

4. Praktikos standartas: „Suteikti įtariamajam arba kaltinamajam procesines teises užtikrinti savo galimybę dalyvauti procese ir pačiam patikrinti savo gynimo kokybę“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Kadangi įtariamasis ar kaltinamasis yra proceso subjektas, savaime suprantama, kad jis turėtų dalyvauti procese. Tai taip pat reiškia, kad įtariamasis arba kaltinamasis, kuris dalyvauja procese, turi galimybę matyti advokato veiksmus, pavyzdžiui, teisme. Tai įgalina (arba net įpareigoja) jam pastebėti gynėjo daromas klaidas.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Vokietija: šioje šalyje kaltinamasis privalo dalyvauti pagrindiniame teismo posėdyje (žr. Baudžiamojo proceso kodekso 230 straipsnio 1 dalį ir 231

straipsnio 1 dalį). Tiksliai šios nuostatos formuluotė pateikta čia: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p1883.

Vokietija: per parengtinę bylos nagrinėjimą įtariamajam suteikiama galimybė susipažinti su dokumentais, išskyrus tam tikras išimtis (žr. Baudžiamojo proceso kodekso 147 straipsnio 7 dalį). Tiksliai šios nuostatos formuluotė pateikta čia: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p1883.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauskos rezultatai

Remiantis mūsų apklauskos rezultatais, **66,7 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **81,8 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauskos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **4,09** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Ši priemonė naudojama keliems tikslams ir yra plačiai paplitusi Europos šalyse.

iii. Trūkumai

Žinoma, tai nėra priemonė, kuri tiesiogiai turi įtakos teisinės pagalbos paslaugų kokybei. Ji daugiausia užtikrina įtariamojo arba kaltinamojo dalyvavimą procese. Tai netiesiogiai daro įtaką advokato ir jo kliento santykiams. Kuo aktyviau įtariamasis arba kaltinamasis dalyvauja procese, tuo labiau jis gali savarankiškai veikti ir pastebėti galimas advokato klaidas. Šį labai netiesioginį poveikį ekspertai vertina kaip reikalavimą atsakyti dėl pasekmių tuo atveju, jeigu paaiškėtų, kad ginantis advokatas padarė klaidą. Pavyzdžiui, siūloma reikalauti tinkamos finansinės kompensacijos

paaikšėjus, kad advokatas padarė klaidą, o tai reiškia, kad ši priemonė turi būti derinama su kitomis priemonėmis (nurodė atsakovas iš Nyderlandų).

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai aiškiai rodo, kad tai yra labai svarbi ir populiarī priemonė ir jos pritaikymo lygis yra labai aukštas. Ši priemonė įtvirtina įtariamojo ar kaltinamojo subjekcinį statusą baudžiamojoje byloje.

IX. Greitos teisinės pagalbos suteikimo sulaikymo atvejais specialieji poreikiai

1. Praktikos standartas: „Įdiegti budinčių advokatų programą, siekiant užtikrinti skubų advokato atvykimą“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Sulaikyti įtariamieji prieš policijos apklausą turi teisę pasitarti su advokatu, taip pat turi teisę reikalauti, kad per apklausą policijoje dalyvautų advokatas (žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje *Salduz prieš Turkiją*). Daugėjant veiksmy, kuriuos privalo atlikti policija arba prokuratūra, didėja ir teisinės pagalbos poreikis. Vyriausybės turėtų imtis priemonių kurti veikiančias budinčių advokatų programas ir aktyviai stebėti bei kontroliuoti šių priemonių taikymą. Tai svarbu dėl to, kad tiriant nusikaltimus laikas gali būti ypač brangus. Operatyvumo poreikis reiškia, kad valdžios institucijos turi nustatyti veiksmingą įtariamųjų teisinės pagalbos prašymų priėmimo ir jų perdavimo advokatams tvarką. Ši priemonė taip pat reikalauja, kad sulaikytas asmuo turėtų galimybę kuo skubiau pasinaudoti teisinės pagalbos teikėjo paslaugomis, t. y. kad sulaikius asmenį advokatas laiku atvyktų į policijos nuovadą.

Budintys advokatai dirba pagal nustatytą tvarkaraštį. Jie teikia būtiną teisinę pagalbą be įprastų paskyrimo procedūrų arba taikant kitas – pagreitintas procedūras. Visgi tai nereiškia, kad budintis advokatas būtinai atstovaus teisinės pagalbos gavėjui tolesniais proceso etapais. Pažymėtina, kad taip pat gali prireikti profesionalaus vertėjo pagalbos.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Daugelis baudžiamojoje teisėje besispecializuojančių advokatų, teikiančių teisinę pagalbą **Nyderlanduose**, yra įtraukti ir į budinčių advokatų programos sąrašą (90 proc.). Prireikus tokio advokato paslaugų, policijos pareigūnas užpildo internetinę paraišką, kad galėtų kreiptis į įtariamojo pasirinktą ar atsitiktinę tvarka parinktą tuo metu neužimtą ir galintį skubiai suteikti paslaugas advokatą. Internetinė platforma apdoroja policijos užpildytus teisinės pagalbos prašymus dėl advokato. Tuomet policijos kompiuterių sistema gali automatiškai siųsti pranešimą į žiniatinklio serverį. Elektroniniame pranešime nurodoma išsami informacija iš policijoje pradėtos bylos: padarytos nusikalstamos veikos pobūdis, pageidavimas skirti konkretų advokatą, įtariamojo priklausomybė nuo narkotinių medžiagų (jeigu yra), taip pat nurodoma, ar įtariamajam reikalinga vertėjo pagalba ir pan. Kompiuterių sistema automatiškai perduoda paraišką įtariamojo pageidaujama advokatui arba budinčiam advokatui. Jeigu advokatas sutinka priimti bylą, jis privalo atsakyti per 45 minutes ir atvykti į policijos nuovadą per dvi valandas. Jeigu prašymas nepriimamas, kompiuterių sistema iš programos automatiškai parenka kitą advokatą. Visa informacija apie procesą sistemoje registruojama automatiškai.

Jungtinėje Karalystėje viena budinčių advokatų programa sukurta policijos nuovadoms, o kita – magistratų teismams Anglijoje ir Velse. Taip, be kita ko, panaikinama galimybė parinkti policijai ar teismui palankų advokatą.

Lietuvoje budinčių advokatų sąrašais galima pasinaudoti savaitgaliais arba švenčių dienomis. Tyrėjas iš **Bulgarijos** teigė, kad Bulgarijoje taip pat veikia teisinės pagalbos teikėjų paskyrimo sulaikytiesiems/suimtiesiems sistema, o budinčių advokatų sąrašai yra parengti regiono mastu ir juos tvarko vietos (regioninių) advokatūrų advokatų tarybos. Ekspertai iš **Maltos** ir **Portugalijos** nurodė, kad jų šalyse taip pat yra panašios budinčių advokatų programos. **Austrijoje** budinčiam advokatu galima paskambinti nemokamu visą parą veikiančios karštosios linijos numeriu. Policija privalo informuoti įtariamąjį apie šią jo teisę.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauskos rezultatai

Remiantis mūsų apklauskos rezultatais, **54,4 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **100 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauskos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **4,3** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Pirma, ši priemonė yra ekonomiškai naudinga: iš esmės jos įgyvendinimas nieko nekainuoja arba reikalingos labai nedidelės lėšos.

Antra, sulaikymo atveju kiekviena nelaisvėje praleista valanda yra žalinga. Šios priemonės taikymas gali padėti sumažinti sulaikymų skaičių.

iii. Trūkumai

Gali būti neįmanoma užtikrinti, kad advokatas laiku atvyks į policijos nuovadą atokiuose rajonuose, ypač jeigu juose negyvena teisinės pagalbos teikėjų.

d. Rekomendacijos

Mūsų apklausa rodo, kad tai labai svarbi priemonė ir jos pritaikymo lygis yra pats didžiausias. Ši priemonė daro didžiulį poveikį teisinės pagalbos paslaugų, teikiamų sulaikymo atvejais, sistemos funkcionavimui, ir yra pagrindinė teisinės pagalbos, teikiamos per parengtinį bylos nagrinėjimą, dalis.

2. Gerosios praktikos standartų, nukreiptų į specialiuosius gynybos paslaugų poreikius policijos nuovadoje, projektas

a. Praktikos standarto aiškinimas

Pagrindiniai principai gynėjams (apie advokato vaidmenį ir pareigas) gali būti pateikiami policijos nuovadose ir išplatinami teisinės pagalbos teikėjams. Be to, gali būti parengtas klausimų policijos nuovadoje kontrolinis sąrašas (neprivaloma priemonė, padedanti advokatui prisiminti, kokius pagrindinius klausimus jis turėtų aptarti per pirmąjį susitikimą su klientu). Tokios priemonės padėtų advokatams ypač tais atvejais, kai advokatas į susitikimą policijos nuovadoje iškviečiamas skubiai ir turi labai nedaug laiko pasirengti, arba jam neleidžiama susipažinti su prokuroro turima medžiaga.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Pasiūlymas iš **Nyderlandų**: geroji praktika gynėjui per jo kliento (įtariamojo) apklausą policijos nuovadoje ir kontrolinis sąrašas, parengtas prof. dr. Jan'o Boksem'o¹⁵.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. *Apklaustos rezultatai*

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **23,3 proc.** respondentų nurodo,

¹⁵ Žr.: <http://www.jura.uni-frankfurt.de/71952433/Defence-counsel-at-police-questioning_protocol-Jan-Boksem-DBA.pdf>.

jog šis standartas yra jų valstybėje. **83,3 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklausos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,56** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Net advokatai, beveik ar visai neturintys darbo svarstant kardomąją priemonę patirties, galėtų suteikti kokybiškesnę teisinę pagalbą, jeigu turėtų tokias gaires ir/arba kontrolinį sąrašą.

iii. Trūkumai

Advokatas privalo išmanyti teisę ir kiekvienu konkrečiu atveju pateikti geriausius argumentus. Priėmus tokius standartus, advokato atsakomybė iš dalies būtų perkelta standartų rengėjams.

d. Rekomendacijos

Remiantis mūsų apklausos rezultatais, ši priemonė nėra paplitusi, tačiau santykinai svarbi, o jos pritaikymo lygis yra aukštas. Tačiau reikia pabrėžti, kad advokatai, be abejo, vis tiek yra atsakingi už savo veiksmus ir jokie sąrašai nepadedą išvengti atsakomybės.

X. Veiklos optimizavimo principai

Teisinės pagalbos kontekste sąvoka „veiklos principai“ reiškia teisines ir organizacines priemones, padedančias palengvinti teisinės pagalbos teikėjų darbą (laiko, lėšų ir žmogiškųjų išteklių išlaidų mažinimo prasme) užtikrinant aukštos kokybės teisinę pagalbą.

1. Praktikos standartas: „Advokatų (teisinę pagalbą teikiančių arba teismo paskirtų specialistų ir privačių advokatų) kvotų reglamentavimas“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Valstybė gali riboti advokatų, turinčių teisę teikti teisinę pagalbą ar dirbti teismo paskirtais advokatais, skaičių.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Lietuvoje yra dviejų tipų advokatai – teisinės pagalbos teikėjai:

- advokatai, kurie nuolat teikia antrinę teisinę pagalbą reikalavimus atitinkantiems asmenims (tokių advokatų pagrindinis darbas – teisinės pagalbos teikimas);
- advokatai, kurie teikia antrinę teisinę pagalbą prireikus.

Advokatų skaičiaus kvotos taikomos tik pirmuoju atveju, t. y. advokatams, kurie nuolat teikia teisinę pagalbą.

Antrosios grupės advokatai dirba pagal konkrečiam atvejui (*ad hoc*) sudaromas teisinės pagalbos sutartis.

Panaši dviguba sistema sukurta **Suomijoje**: teisinę pagalbą teikia viešieji teisinę pagalbą teikiantys advokatai ir privatūs advokatai. Daugeliu atvejų siekiantis gauti teisinę pagalbą asmuo pirmiausia kreipiasi į pasirinktą advokatą, kuris parengia prašymą dėl teisinės pagalbos teikimo. Teisinės pagalbos gavėjas gali rinktis advokatą kiekvienoje teismo byloje. Klientas gali rinktis, ar pageidauja, kad jam teismo proceso metu atstovautų viešasis teisinę pagalbą teikiantis advokatas, dirbantis viešojoje advokatų kontoroje, ar privatus advokatas. Visais klausimais, kurie nėra nagrinėjami teisme (pavyzdžiui, konsultacija ar dokumento parengimas), teisinę pagalbą teikia tik viešieji advokatai. Tokiais atvejais teisinės

pagalbos gavėjas negali rinktis privataus advokato, nebent tam yra ypatinga priežastis (pavyzdžiui, jeigu teisinės pagalbos įstaiga susiduria su interesų konfliktu byloje, viešasis advokatas yra per daug užsiėmęs arba, jeigu reikia, kad advokatas turėtų specialių žinių).

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauskos rezultatai

Remiantis mūsų apklauskos rezultatais, **22,6 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **21,7 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauskos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,36** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Taikant šią priemonę, būtų galima atrinkti kompetentingiausius teisinę pagalbą bylose teikiančius advokatus ir užtikrinti, kad jie gautų tinkamą bylų skaičių.

iii. Trūkumai

Jeigu trūksta teisinę pagalbą norinčių teikti advokatų, ši priemonė nėra veiksminga. Priemonė būtų veiksminga tik didesnio atlygio ir didelės konkurencijos sąlygomis.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad ši priemonė yra nei labai populiarė, nei turi aukštą pritaikymo lygį. Nepaisant to, ji yra vidutiniškai svarbi siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę.

2. Praktikos standartas: „Sukurti mechanizmus, siekiant užtikrinti, kad advokatai turėtų pakankamai laiko pasirengti bylai“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Šio standarto esmė yra organizacinės priemonės, skirtos mažinti teisinę pagalbą teikiančių advokatų sugaištamo laiko sąnaudas ir užtikrinti teisingą atlygį pagal darbo krūvį (pavyzdžiui, diferencijuojant pagal tokias kategorijas kaip bylos sudėtingumas) arba užtikrinti, kad advokatai gautų atlygį pagal darbo valandas, o ne fiksuotą atlyginimą.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Nyderlanduose yra nustatyti fiksuoti (vienodo dydžio) pagal paslaugų tipus taikomi įkainiai, pagrįsti išsamia vidutiniškai teisinės pagalbos byloms išspręsti skiriamo laiko analize. Šie įkainiai skiriasi pagal bylos tipą (pavyzdžiui, 8 valandos baudžiamosioms byloms). Fiksuoti bylos įkainiai dauginami iš valandinio tarifo (kuris yra apytikriai 106 eurai). Išimties (tai yra papildomos valandos) gali būti skiriamos tik labai intensyviai nagrinėjamų ir didelių laiko sąnaudų reikalaujančių bylų atvejais (pavyzdžiui, atstovaujant itin sudėtingose baudžiamosiose bylose). Teisinės pagalbos teikėjas per metus turėtų imtis mažiausiai 15 ir daugiausia 250 baudžiamųjų bylų.

Bulgarijoje advokatų atlygį reglamentuoja norminis aktas (Bulgarijos advokatų tarybos išleisti minimalūs advokatų įkainiai). Juo nustatomi privalomi minimalūs įkainiai pagal kiekvieną baudžiamosios bylos tipą, t. y. atlygis už nužudymo bylos nagrinėjimą negali būti mažesnis už tam tikrą sumą. Taip pat yra patvirtintas Vyriausybės norminis aktas, nustatantis tokį pat atlygio teisinę pagalbą teikiantiems specialistams skaičiavimo principą: atsižvelgiant į nusikaltimo tipą, taikomi tam tikri fiksuoti minimalūs ir maksimalūs atlygiai. Įmanomas ir tam tikras lankstumas –

susiklosčius ypatingoms, atitinkamame norminiame akte apibūdintoms aplinkybėms (t. y. kai bylai nagrinėti skiriama daug teismo posėdžių, kai yra daugiau nei vienas atsakovas, kai teisinė pagalba teikiama savaitgalį ar švenčių dienomis ir pan.) teisinės pagalbos advokatų atlygis gali viršyti maksimalius užmokesčius.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **31 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **78,3 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklaustos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **4,00** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Ši priemonė suteikia galimybę:

- užtikrinti, kad advokatai turėtų pakankamai laiko pasirengti bylai, ir taip galimai padidėtų paslaugų kokybę;
- užtikrinti teisingą darbo krūvio paskirstymą;
- diferencijuoti atlygį pagal bylos sudėtingumą.

Be to, ši priemonė motyvuoja advokatus, nes jie gauna atlygį, apskaičiuojamą kiek įmanoma labiau atsižvelgiant į sugaištą laiką.

iii. Trūkumai

Vertinant darbui sugaištą laiką, visada egzistuoja subjektyvusis veiksnys (pavyzdžiui, jis priklauso nuo advokato gebėjimo išnaudoti savo laiką ir pan.).

Taikomi nepakankamai lankstūs, formalūs kriterijai (pavyzdžiui, bylos tipas). Tačiau sunkių nusikaltimų atvejais bylų nagrinėjimas gali

trukti labai įvairiai: laikas, sugaištas bylai, kur įkalčiai aiškūs, bus ne toks pat palyginti su laiku, kurio prireikia bylai, kurioje įkalčių trūksta, ir pan.

d. Rekomendacijos

Remiantis mūsų apklausos rezultatais, galima tvirtinti, kad valstybės narės šią priemonę turėtų įvertinti ir į ją atsižvelgti. Priemonė turi aukštą pritaikymo lygį ir priskiriama prie labai svarbių priemonių kategorijos.

3. Praktikos standartas: „Advokatų, teikusių teisinę pagalbą ankstesniu proceso etapu, skyrimas atstovauti vėlesniu etapu (atstovavimo tęstinumas)“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Siekiant užtikrinti gynybos tęstinumą, tikslinga rinktis tuos advokatus, kurie anksčiau dalyvavo nagrinėjamoje byloje (su sąlyga, kad klientas nėra pateikęs skundo dėl advokato). Parinkti anksčiau teisinę pagalbą teikusį advokatą gali asmenys, nagrinėjantys teisinės pagalbos prašymą, arba sistema, kuri pirmiausia ieško advokato, kuris buvo paskirtas ankstesniu etapu. Kadangi advokatas, toliau atstovaujantis savo klientui byloje, jau žino jos detales ir pažįsta teisinės pagalbos gavėją, tai leidžia pasiekti geresnę teisinės pagalbos kokybę, jeigu nekyla konkrečių priežasčių to nedaryti.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Visuotinio teisinės pagalbos tyrimo¹⁶ rezultatai rodo, kad atstovavimo tęstinumo užtikrinimas yra pasaulyje plačiai paplitusi praktika, taikoma bylose, kuriose teikiama teisinė pagalba. 70 proc. ekspertų (iš 105 šalių), dalyvavusių visuotinio tyrimo apklausoje, nurodė, kad, paskyrus teisinės pagalbos teikėją, jis visada arba dažnai atstovauja klientui iki pat bylos iš-

¹⁶ Prieiga per internetą: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/access_to_justiceandruleoflaw/global-study-on-legal-aid.html>.

sprendimo (nebent pirminis teisinės pagalbos teikėjas dėl susiklosčiusių aplinkybių ar kitų priežasčių nebegali teikti paslaugų)¹⁷.

Nyderlanduose budintys advokatai dažnai tęsia atstovavimą byloje per visą procesą.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **44,8 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **85,7 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklaustos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,71** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Atstovavimo tęstinumas sustiprina kliento ir advokato santykius bei tarpusavio pasitikėjimą ir sutaupo laiko pasirengti bylai.

iii. Trūkumai

Tais atvejais, kai klientas nėra patenkintas atstovavimu, tęstinumas gali pakenkti teisinės pagalbos kokybei ir kliento interesams. Dėl to turi būti numatytos teisinės pagalbos gavėjų apsaugos priemonės (pavyzdžiui, galimybė skųstis dėl teisinės pagalbos advokato, informacijos teikimas ir pan.).

d. Rekomendacijos

Šis praktikos standartas yra svarbus, jo pritaikymo lygis yra aukštas. Vis dėlto jis turi būti derinamas su galimybe pakeisti advokatą, jeigu pasitikėjimas sumažėtų.

¹⁷ UNODC, UNDP, Visuotinis teisinės pagalbos tyrimas (angl. *Global Study on Legal Aid*), Visuotinė ataskaita (2016 m.). Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Global-Study-on-Legal-Aid_Report01.pdf>.

4. Praktikos standartas: „Supaprastinti procedūras (kliento požiūriu), kad jos būtų patogesnės naudoti“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Šis standartas galėtų būti įgyvendintas numatant teisinės, organizacinės ir techninės priemonės, kuriomis siekiama sumažinti biurokratiją ir didinti teisinės pagalbos paslaugų prieinamumą klientui. Tokių priemonių taikymas gali padėti sumažinti laiko, reikalingo teisinei pagalbai suteikti, trukmę ir teisinės pagalbos išlaidas, taip pat sukurti naudotojui patogesnę teisinės pagalbos sistemą, pavyzdžiui, taikant sistemos automatizavimą ir skaitmeninimą.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Gerosios praktikos įgyvendinant tokias priemones pavyzdys yra **Nyderlandai**.

Nyderlandų teisinės pagalbos tarnyba (angl. *Legal Aid Board*) (toliau – LAB) naudoja kasdienes elektronines informacijos mainų sistemas ir kitas elektronines priemones ir dėl to teisinė pagalba tampa labiau prieinama teisinės pagalbos gavėjui. Pavyzdžiui, yra sukurta kasdienių elektroninių atitinkamos finansinės informacijos mainų tarp LAB ir mokesčių inspekcijos sistema. Tokia priemonė padeda gerokai sumažinti laiko, sugaištamo tikrinant, ar teisinės pagalbos gavėjas atitinka finansinius kriterijus, nustatytus teisinei pagalbai gauti, sąnaudas. Taip pat veikia elektroniniai informacijos mainai tarp policijos ir LAB, kad būtų galima paskirti budintį advokatą. Ši elektroninių informacijos mainų sistema veikia ištisą parą, 7 dienas per savaitę.

LAB taip pat prisideda kuriant naujas, pažangias internetines taikomas programas, skirtas padėti piliečiams išspręsti ginčus. LAB dalyvauja projekte „Kelias į teisingumą“ (*Rechtwijzer*), skirto piliečiams, susidūrusiems su teisiniu klausimu ar problema. „Kelias į teisingumą“

– tai preliminarioji priemonė, padedanti žmonėms interaktyviu būdu išspręsti jų teises problemas. Interneto svetainėje www.rechtwijzer.nl piliečiai gali rasti atsakymus į kilusius teisinius klausimus. Prireikus jie nukreipiami į atitinkamą asmenį ar organizaciją¹⁸.

Be to, LAB pristatė „Didelio pasitikėjimo“ (angl. *High Trust*) metodą teisinės pagalbos advokatų paraiškoms nagrinėti. Šis metodas reiškia, kad LAB ir advokatai bendradarbiauja skaidrumo, pasitikėjimo ir tarpusavio supratimo pagrindu. „Didelio pasitikėjimo“ grupei priklauso advokatai, kurie intensyviai laikosi advokato profesionalumo nuostatų tiek administracinių procedūrų, tiek įstatymų atžvilgiu ir kurie naudoja si tokiomis priemonėmis kaip „Kenniswijzer“ (internetinė LAB priemonė, kurioje pateikiama informacija apie teisės aktus, teismų praktiką ir pažymėjimų teisei pagalbai teikti gairės).

LAB taiko specialias pagalbos priemones, tokias kaip informaciniai ir mokomieji susitikimai, kurios advokatams, priklausantiems „Didelio pasitikėjimo“ grupei, teikiamos nemokamai. „Didelio pasitikėjimo“ metodo pagrindinė mintis yra ta, kad pasitikėjimas paskatins sėkmingą bendradarbiavimą ir reikalavimų paisymą labiau nei institucinis nepasitikėjimas. Pirmieji rezultatai tai jau patvirtino: sparčiai mažėja biurų, kurių paraiškų tvarkymas LAB atima daug laiko. Tuo pat metu biurų, turinčių gerus ryšius su LAB, skaičius sparčiai auga.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklaustos rezultatai

Remiantis mūsų apklaustos rezultatais, **36,7 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **88,2 proc.** respondentų, kurių siste-

¹⁸ Išsamesnės informacijos galima rasti: https://www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/informatie-over-de-raad/12835_legalaid-brochure_2017.pdf.

moje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklausos respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **3,93** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Sumažina išlaidas, sutaupo laiko ir yra patogi naudoti. Padidina galimybę naudotis teisinės pagalbos paslaugomis.

iii. Trūkumai

Įprasti visoms elektroninėms paslaugoms gresiantys pavojai: duomenų apsaugos, techninės problemos ir pan.

d. Rekomendacijos

Tai labai svarbi priemonė, kurios pritaikymo lygis yra aukštas. Be įprastų elektroninėms paslaugoms gresiančių pavojų, ši priemonė patogi.

5. Praktikos standartas: „Teikti pirminę teisinę pagalbą, ypač jei antrinė teisinė pagalba teikiama paraiškos pagrindu“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Ši priemonė skatina teikti pirminę teisinę pagalbą, kad būtų geresnė galimybė naudotis antrine teisine pagalba.

Pirminė teisinė pagalba paprastai suprantama kaip teisinės pagalbos forma, apimanti konsultacijas teisiniais klausimais, atitinkamos informacijos teikimą, nukreipimą į teritorines tarnybas, teisinę mediaciją ir pan. Paprastai galimybę pasinaudoti pirmine teisine pagalba turi kiekvienas prašytojas, neatsižvelgiant į jo finansines galimybes, ir ši pagalba suteikiama nedelsiant paprašius arba per trumpą laiką (ne vėliau kaip po kelių dienų).

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Nyderlanduose teisinių paslaugų langeliai (angl. *Legal Service Counters*, toliau – LSC) veikia kaip priimamasis, teikiantis pagrindinę (pirminę) teisinę pagalbą. Čia teikiama informacija apie teisės aktų reikalavimus ir procedūras, klientai konsultuojami ir nukreipiami pas privačius advokatus ar teisminės mediacijos specialistus, jeigu paaiškėja, kad problema, dėl kurios kreipiamasi, yra sudėtingesnė ar jos sprendimas gali ilgiau užtrukti. Visos paslaugos yra nemokamos. Nors į LSC iš esmės gali kreiptis kiekvienas Olandijos pilietis, ši pagalba daugiausia skirta ribotų finansinių galimybių asmenims, kurie gali atitikti teisinės pagalbos teikimo reikalavimus. Klientai gali kreiptis į tokias įstaigas įvairiausiais teisiniais klausimais, susijusiais su civiline, administracine, baudžiamąja ir imigracijos teise.

Per pirmąjį pokalbį priimamajame siekiama išsiaiškinti problemų pobūdį, taip pat šis pokalbis skirtas darbuotojams nustatyti:

- ar problema tikrai teisinio pobūdžio ir, jeigu taip,
- ar priimamojo teikiamų paslaugų pakanka problemai išspręsti (priimamajame sprendžiamos ne visos teisinės problemos, pavyzdžiui, verslo įmonių teisiniai reikalai čia nesprendžiami);
- kokia pagalba tinkamiausia klientui.

LSC darbuotojai neturi teisės patys veikti kliento vardu. Pagrindiniai pirminės teisinės pagalbos tikslai yra du. Pirmia, teikiama pagalba yra iš anksto paruošta ir nemokama. Dėl to LSC paprastai yra laikomi nesunkiai pasiekiamomis ir gana neoficialiomis informavimo bei konsultavimo įstaigomis. Antra, LSC atlieka svarbią atrankos funkciją: čia dirbantys specialistai išsprendžia ginčus ir teisines problemas anksty-

vuojų etapu ir taip užkerta kelią joms dar labiau didėti, taip pat padeda sumažinti išlaidas tiek konsultuojamam asmeniui, tiek visuomenei plačiąja prasme. Pastarasis tikslas buvo sustiprintas įsigaliojus teisinės diagnostikos ir skubumo nustatymo priemonėms (2011 m. liepos 1 d.), kuriomis galimi klientai skatinami prieš kreipiantis į advokatą pirmiausia kreiptis į LSC.

Panaši sistema veikia **Lietuvoje**, kur pirminę teisinę pagalbą visiems nemokamai teikia savivaldybės.

Bulgarijoje yra nacionalinė visą parą veikianti karštoji linija. Žmonės gali paskambinti ir nemokamai 15 minučių pasikalbėti su advokatu, kuris suteikia informacijos, kur kreiptis dėl išsamesnės konsultacijos ir atstovavimo.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Remiantis mūsų apklauso rezultatais, **63 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **80 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauso respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **4,06** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Ši priemonė svarbi kaip diagnostikos mechanizmas, padedantis atskirti teisinės problemas, kurioms spręsti reikia antrinės teisinės pagalbos, teikiamos advokatų. Priemone nemokamai gali pasinaudoti kiekvienas asmuo.

Palyginti su advokatų teisinėmis konsultacijomis, pirminę teisinę konsultaciją teikiantis specialistas neturi ekonominio intereso, nes bylai atsidūrus teisme jis paslaugų neteikia.

iii. Trūkumai

Paprastai teikiantieji pirminę teisinę pagalbą neturi specializacijos, todėl suteikti išsamią ir kokybišką konsultaciją visais teisiniais klausimais yra sunku.

Ši priemonė labiau pritaikyta ne baudžiamosios teisės, o civiliniams, šeimos teisės ir panašioms klausimams.

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad šis praktikos standartas yra labai svarbus, jo pritaikymo lygis yra labai aukštas; tačiau standartas reikšmingiausias ne baudžiamajai, o kitoms teisės sritims.

XI. Užmokestis ir išlaidos

1. Praktikos standartas: „Didinti advokatų darbo įkainius“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Darant prielaidą, kad dėl įkainio padidėjimo galima daugiau laiko skirti bylos nagrinėjimui, kad pritraukiami geresni specialistai ir taip pagerėja teisinės pagalbos paslaugų kokybė, advokatų įkainių padidinimas turėtų turėti teigiamos įtakos kokybės gerinimui.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Lietuvoje advokato atlygio indeksavimas grindžiamas nacionaliniu vartotojų kainų indeksu.

Lėšų, kurias įvairių šalių gyventojai išleidžia teisinės pagalbos paslaugoms (ne tik teisei pagalbai baudžiamosiose bylose), palyginimas pateiktas „HiiL“ tyrime „Teisinė pagalba Europoje: devyni būdai užtikrin-

ti prieigą prie teisingumo?“ (angl. „*Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?*“) (2014 m.)¹⁹.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Mūsų tyrimas parodė, kad **31,25 proc.** respondentų laikosi nuomonės, jog jų šalyje jau yra tinkama atlygio mokėjimo sistema²⁰.

ii. Pranašumai

Šiuo klausimu esama pozityvios patirties tose valstybėse, kuriose atlikti išsamūs atlygio advokatai ir konkrečių jo gerinimo priemonių tyrimai, iš dalies tai – indeksavimas, grindžiamas vartotojų kainomis (apklausoje nurodė policijos pareigūnas iš Nyderlandų). Ekspertai atkreipia dėmesį ir į tai, kad fiksuotas atlygis galimas tik tuo atveju, jeigu advokatai turi pakankamai darbo. Be to, jei yra advokatų perteklius, pavyzdžiui, miestuose, konkurencija dėl bylų neleidžia pasireikšti masto ekonomijai. Kita vertus, kaimo vietovėse atlygis galėtų būti didinamas siekiant pritraukti advokatus (nurodė mokslininkas iš Jungtinės Karalystės).

iii. Trūkumai

Fiksuoti įkainiai gali atbaidyti advokatus byloms skirti daugiau laiko (nurodė mokslininkas iš Jungtinės Karalystės ir advokatas iš Belgijos). Kadangi lėšų teisinės pagalbos teikimui skiriama ribotai, visada sunku didinti užmokesį (nurodė politikos formuotojas iš Lietuvos). Yra griežtai nepritariančiųjų teiginiui, kad atlygis koreliuoja su teisinės pagalbos

¹⁹ Prieiga per internetą: <http://www.hiil.org/data/sitemanagement/media/Report_legal_aid_in_Europe.pdf>, 49 p.

²⁰ Kaip minėta įvade, reikėtų nepamiršti, kad 48,89 % apklausoje dalyvavusių respondentų yra advokatai. Nepaisant to, ne tik advokatai nurodė, kad, jų nuomone, užmokesčio sistema nėra tinkama.

teikėjų motyvacija ar net su jų darbo kokybe (nurodė ne pelno organizacijoje dirbantis tyrėjas iš Bulgarijos). Net jeigu nėra įrodymų, kad didelis atlygis daro teigiamą įtaką motyvacijai, tikėtina, kad priešingas teiginys teisingas. Advokatai, kurie mano, kad gauna nepakankamą atlygį, kartais lygina save su kitų profesijų atstovais. Pavyzdžiui, advokatas iš Lietuvos teigia, kad netgi vertėjai, teikiantys paslaugas ikiteisminio bylos nagrinėjimo metu ar teisme, gauna kelis kartus didesnius atlygius nei teisinės pagalbos advokatai. Negalima atmesti galimybės, kad teisinės pagalbos advokato darbo prestižas visuomenėje priklauso nuo jų gaunamo užmokesčio (nurodė advokatas iš Belgijos).

d. Rekomendacijos

Šiuo aspektu mūsų tyrimuose galima daryti tik ribotas išvadas. Dauguma advokatų nepatenkinti užmokesčiu, tačiau dėl to negalima tvirtai teigti, kad užmokestis turi tiesioginės įtakos teisinės pagalbos paslaugų kokybei.

2. Praktikos standartas: „Paskirstyti proceso išlaidas pagal principą „moka iniciatorius“

a. Praktikos standarto aiškinimas

Siekiant sudrausminti advokatus, linkusius atidėti teismo posėdžius, buvo išreikšta nuomonė, kad tokiems advokatams galima nurodyti atlyginti išlaidas, patirtas atidedant teismo posėdį dėl advokato kaltės.

b. Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Vokietija: Vokietijoje tokia taisyklė nustatyta Baudžiamojo proceso kodekso 145 straipsnio 4 dalyje. Tiksliai šios nuostatos formuluotė pateikta čia: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p1193.

c. Praktikos standarto vertinimas remiantis mūsų tyrimu

i. Apklauso rezultatai

Remiantis mūsų apklauso rezultatais, **32,1 proc.** respondentų nurodo, jog šis standartas yra jų valstybėje. **47,1 proc.** respondentų, kurių sistemoje šis standartas nėra taikomas, norėtų, kad jis būtų priimtas. Šios apklauso respondentai standarto svarbą siekiant užtikrinti aukštą teisinės pagalbos kokybę vertina **2,54** (1 – visiškai nesvarbu; 5 – labai svarbu).

ii. Pranašumai

Jei toks atidėjimas yra dėl netinkamos advokatų ir (arba) advokatų kontorų praktikos, į šį aspektą reikėtų atkreipti dėmesį (nurodė mokslininkas iš Jungtinės Karalystės).

iii. Trūkumai

Kyla abejonų, ar delsimo ar atidėjimo priežastis visada lengva išsiaiškinti ir ar advokatams nėra reiškiami priekaištai dėl problemų, kurios iš tikrųjų glūdi baudžiamojo persekiojimo pusėje (nurodė mokslininkas iš Jungtinės Karalystės). Net tose šalyse, kuriose tokios taisyklės egzistuoja, praktiškai šis mechanizmas taikomas retai (nurodė advokatas iš Vokietijos). Be to, galima įžvelgti riziką, kad tokiu būdu teismai įgytų priemonę drausminti advokatus, aktyviai ginančius klientus (nurodė advokatas iš Austrijos). Iš dalies šios priemonės vertinimas rodo, kad tokias problemas galbūt geriau ir veiksmingiau išspręstų sistemos etikos standartai (nurodė advokatas iš Nyderlandų).

d. Rekomendacijos

Mūsų tyrimai rodo, kad šis standartas menkai taikomas valstybėse narėse ir jį taikant susiduriama su rimtais sunkumais. Jis priskirtas vidutinės svarbos ir pritaikymo kategorijai.

ISBN 978-9986-704-60-7

Burchard Ch., Jahn M., Zink S., Nikartas S., Limantė A., Totoraitis L., Banevičienė A., Jarmalė D.
Praktikos standartai teisinės pagalbos teikėjams. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018, 72 p.

Formatas 148 × 210

Tiražas 200 egz.

Išleido Lietuvos teisės institutas

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius

Tel. / faks. +370 5 249 7591. El. p. info@teise.org

Interneto svetainė www.teise.org

Spausdino UAB „Ciklonas“

Žirmūnų g. 68, LT-09124 Vilnius

Šis leidinys yra išleistas gavus Europos Sąjungos „Teisingumo“ programos paramą, vykdant projektą „Teisinės pagalbos kokybės gerinimas: bendrieji standartai skirtingoms šalims“ (QUAL-AID), sutarties numeris JUST/2015/JACC/AG/PROC/8632.

Projekto partneriai

Projekto koordinatorius

Lietuvos teisės institutas (Lietuva)

Dr. Simonas Nikartas (*projekto vadovas*)

Dr. Agnė Limantė

Laurynas Totoraitis

Evaldas Visockas (*projekto koordinatorius*)

Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas (Vokietija)

Prof. dr. Christoph Burchard

Prof. dr. Matthias Jahn

Sarah Zink

Raad voor Rechtsbijstand

Nyderlandų teisinės pagalbos tarnyba (Nyderlandai)

Herman Schilperoort

Dr. Susanne Peters

Dr. Lia Combrink-Kuiters

Lietuvos advokatūra (Lietuva)

Dr. Laurynas Biekša

Lietuvos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (Lietuva)

Dr. Anželika Banevičienė

Diana Jarmalė